

RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 77 (14).** 1921. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Riigikogu Juhatuseteadaanne komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasisaadetud seaduseelnõude kohta. — 3. Kohtuministri wastus rkl. A. Rei küsimise peale kohtunikkude palga kõrgendamise asjus. — 4. Riigikogu Kommunistlise Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele omawalitsuste saadikute ja nende ning Riigikogu liigete kandidaatide wahiallpidamise kohta — tagasi liikutud. — 5. Riigikogu Kommunistlise Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele — Wiljandimaal, Puiatu wallas elawa Karl Saks'a peksmise kohta Kaisma wallamajas öösel wastu 5. septembrit s. a. kohalise kaitseliidu ja politsei raiooniülema poolt — wastu wõetud. — 6. Sõjaminister J. Soots'i protest Riigikogu liikme J. Wanja haawawate ütelnõude wastu Eesti wabariigi sõjawäe ohwitserkonna kohta. — 7. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti Rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise peale kohtuwõimu rippumata rikkumise asjus. — 8. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja küsimus.

Riigikogu koosolek 17. nowembril 1921. a. kell 10 hommikul Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 76 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär W. Pezold ja wahepeal abisekretäär J. Bergman.

Walitsuse lauas: Riigiwanem K. Päts, kaubandus-tööstusminister Joh. Kukk, kohtuminister J. Reichman, sõjaminister J. Soots, põllutööstusminister B. Rostfeldt, sise- minister K. Einbund.

Koosolek algab kell 10.15 min. e. l.

1. Päewakorra wastuwõtmine. Juhataja K. Wirma: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Ettepanekuid tänase päewakorra kohta ei tehta. Loen sellega päewakorra wastuwõetuks. Enne kui Riigikogu päewakorra juure üle läheb, on sõna sekretääril Riigikogu Juhatuseteadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude ettekandmiseks.

2. Riigikogu Juhatuseteadaanne komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasisaadetud seaduseelnõude kohta. Abisekretäär W. Pezold (loeb): 1) Seaduseelnõu riigi 1921 a. korralise ja erakorralise eelarwe suurendamise kohta põllutöö- ja kaubandus-tööstusministeeriumide alal — antud rahaasjanduse komisjoni;

2) seaduseelnõu awalikkude üldharidusliste keskkoolide kohta — on juhatus otsustanud Wabariigi Walitsusele tagasi saata ja

3) Tallinna riigimuuseumi põhimääruse eelnõu — otsustatud Wabariigi Walitsusele tagasi saata.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juure.

3. Kohtuministri wastus rkl. A. Rei küsimise peale kohtunikkude palgakõrgendamise asjus. Kohtuminister J. Reichman: Aus-tatud rahwasaadikud! Herra rahwasaadik Rei poolt on küsimine ette pandud, kas üks ajalehesõnum, kus öeldud

olla, et kohtuministeerium kohtunikkude palkade kõrgendamise eelnõuga enne esineda ei tahta, kui kohtute lahutamise seadus läbi on läinud, õige on. Pean tähendama, et mul õige raske on seletama hakata, kuipalju ajalehesõnum õige on, sest ma ei tea, missuguse sõnumi kohta küsimine käib. Ma arwan, et herra Rei ja teised, sellega rahuldatud on, kui ma lühidalt teatan, missuguses seisukorras praegu kohtunikkude palkadeküsimus on. Juba praeguse aasta eelarwe läbiwaatamise juures awaldas Riigikogu soowi, et kohus tuleks rahwale rohkem kättesaadawaks teha ja et tarwilik oleks asju kohtutes kiiremini liikuma panna. Siis teatasin ma Riigikogule, et mul sellel alal on teostamisel seaduseelnõu, mille järele rahukohtu asutused üleüldistest kohtuasutustest lahutada tuleksid. Selle seadusega lootsin ma kahte asja kätte saada, wõi kättesaadawaks teha, nimelt. rahukohtunikka rohkem rahwasekka laiali paigutada ja neid asju, mis raskemaid eeltöid nõuawad, alaliste kohtunikkude kätte anda. See seaduseelnõu on praegu Wabariigi Walitsusele Riigikogule ettepanemiseks ära antud. Muuseas on selles eelnõus ka kohtunikkude palkade

kõrgendamise ette nähtud. Niisuguses seisukorras on praegu puudutatud asi. Misugusele seisukohale Wabariigi Walitsus selle seaduseelnõu kohta asub ja eriti kohtunikude palkade kohta, ei ole weel teada. Wabariigi Walitsus on seaduseelnõu esialgu saatnud rahaministrile läbiwaatamiseks. See on kõik, mis mul kohtunikude palkade asjus Riigikogule teatada on.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juure.

4. Riigikogu Kommunistilise Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele omawalitsuste saadikute ja nende ning Riigikogu liigete kandidaatide wahiallpidamise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Riigikogu Kommunistilise Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele omawalitsuste saadikute ja nende ning Riigikogu liigete kandidaatide wahiallpidamise kohta. Läänud kewadel

wõimude poolt 46 omawalitsuste saadikut ja peaaegu kõik nende ja Riigikogu liigete kandidaadid, kes kuuluvad Kommunistlisesse Töölisterühma. Kunni siiamani pole kohtuametnikud osanud muud süüdistust mainitud wangistuse wasiü leida, kui et nad olewat moodustanud Tallinna linnawolikogus Kommunistilise Töölisterühma, mõned neist on nimetanud ennast kommunistiks, teised III kommunistilise internatsionaali põhimõtete alusel seisjaks jne. Uurimine ei ole isegi suutnud selgeks teha, et põhjust ja juriidilist alust oleks wangistatud wastutusele wõtta Eestis makswa tsaarriaegse kaelakohtuseaduse järele, sest pole selgeks tehtud süüdistatute kuulumine mingisugusesse tsaariseaduste poolt keelatud organisatsiooni, nagu seda tõendas ka Riigikogu koosseisu komisjoni aruandja oma seletuses nüüdsete Kommunistilise Töölisterühma liigete Tiideman'i ja Kägu kohta.

Mainitud masselise wangistuse tagajärjel ei ole mitte ainult kõige jämedamalt rikutud walijate wabadust oma, aga ei mitte walitsuse arusaamise järele otsustada, missuguse poliitilise ilmawaatega isik on wastawa esituskogu liikmeks kohane, waid on otsekohe naeruks tehtud põhiseaduse määrused, mis kõnelewad üleüldisest ja ühetaolisest walimisõigusest, — walimisõigusest, mis peab olema igal kodanikul, „kes on saanud kakskümmend aastat wanaks“. Sest, näituseks, Tallinnas on tegeliselt ilma hääleõigusega jäetud üle 13.000 „koda-

niku“, kellede esitajad ei pääse mitte türmitrellide tagant linnawolikogu koosolekutele, kus terwerahwa nimel ajab linna asju ainult osa walitud wolinikka.

Kommunistiline Töölisterühm paneb Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole ülemalmainitud asjaolude tõttu järgmise arupärimisega:

1) Kas peab walitsus seda loomuwastaliseks, et Eesti wabariigis suur osa rahwaesitust sellepärast türmis hoitakse, et ta klassiteadliste tööliste nõudmisi awaldab?

2) Kui wastus eitaw — kas kawatseb walitsus samme astuda, et wastawaid seadusi oma seaduswastaste tegudega kokkukolasse wiia?

Nõume selle arupärimise päewakorda wõtmist lähemal Riigikogu koosolekul.

Kommunistilise Töölisterühma nimel:

(Allkirjad) J. Wanja,
J. Soans,
E. Kägu.“)

J. Wanja (kom.): Arupärimise põhjendamiseks wõin ma kõige pealt ütelda, et see üks osawamatest prowokatsioonidest oli, millega hakkama sai Asutaw Kogu ja Wabariigi Walitsus, kui ta wälja kuulutas walimisseaduse. See seadus oli nimelt selleks, et tema abil töölisi türmi pista, tööliste eneste poolt kokkuseatud walimisnimekirjade järele. Peab üttelema, et teie olete tõesti mitukümmend töölisteesitajat türmi saanud heita. Kuid teil ei ole sellest mingit kasu, sest töölistes ei ole ikkagi teie poole pööranud. Töolistel on küll raske olnud neid ohwrid kanda, aga seda selgem on arusaamine teie ebademokraatlisest korrast. Teie olete küll üles otsinud tsaariaegsetest seadustest § 102, aga see seadus on rohkem maksw tsaari enese ja tema aujärjepärijate kohta. Selle paragrahwi wäljaotsimisega olete teie näidanud, et teie lahutamatud olete tsaariaegsetest paragrahwidest. Nüüd olete teie ja teie wabariik õige naeruwäärilises seisukorras, sest teil ei ole kinniwoetud töölistele süüdistusmaterjaali ette panna. Isegi sõjaringkonna kohtu prokuröör oli sunnitud komisjonis teatama, et süüdistusmaterjaali on küll kõrge wirn, aga midagi ei ole siiski ette panna. Komisjonis oli arutusel Riigikogu liikme Tiideman'i ja Kägu wangist wäljalaskmise küsimus. Praegu on Tiideman Riigikogust wälja astunud ja teie wõite teda süüdistada wast ainult selles, et ta sõna pidas, mille ta kohtuwõimudele oli annud, nimelt, et ta Riigikogust tagasi as-

tub. Reinthal'i kohta võiksite teie seda ette tuua, süüdistuseks, et ta haige on. Juba enne, kui ta nimekirja võeti, põdes ta tiisikust. Türmis oli ta terwis wiletsaks läinud, nii et ta wälja tulles waewalt kõndida suutis. Wäljas ei saanud ta paraneda ja sellepärast oli ta sunnitud haigemajasse minema, kus ta praegugi on. Kui teile rohkem meeldib, et tööliste sitaja peab suurema türmis, siis võite ta haigemajast wälja tuua ja türmi pista. Et ära kuulata siseministri seletust, et tsaari riigi seadused ja paragrahwid, mis käsitawad tsaari wõimu ja aujärjepärijate wõimu, weel rohkem makswad on meie isewalitsuslike korra kohta, selleks panem ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) See arupärimise-ettepanek on ainult 18 häält poolt saanud, kuna aga wastuwõtmiseks 25 häält tarwis on, sellega on see arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

5. Riigikogu Kommunistlike Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Wiljandimaal, Puiatu wallas elawa Karl Saks'a peksmise kohta Kaisma wallamajas öösel wastu 5. septembrit s. a. kohalise kaitseliidu ja politsei raiooniülema poolt.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Kommunistlike Töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Wiljandimaal, Puiatu wallas elawa Karl Saks'a peksmise kohta Kaisma wallamajas öösel wastu 5. septembrit s. a. kohalise kaitse-

liidu ja politsei raiooniülema poolt.

Öösel wastu 5. septembrit s. a. sõitis Wiljandi maakonnas Puiatu wallas elaw Karl Saks koju poole teed mööda, mis wiib Kaismalt (Pärnumaal) Wändra poole. Siis pidas teda kinni trobikond kaitseliitlasi („kütisalk“) ja sundis Saks'a kõigist seletustest hoolimata ja tema isikutunnistust waatamata tagasi pöörama wallamajasse — „ülekuulamisele“. Wallamajas seletasid kaitseliitlased ja kohalise politsei raiooniülem, et Saks päewal Kaismast kahe tundmatu isikuga on läbi sõitnud ja ta teatama peab, kes need kaks meesterahwast olid. Kui Saks wastas, et temal õigus on isikutele küüdimeheks olla, keda Kaismas mitte ei tunta, ja et tema kohustatud pole oma teekäimise otstarbe ja teeseltsimeeste

kohta seletusi andma, hakkasid kaitseliitlased mainitud politseiametniku juuresolekul ja abiga teda peksma ja piinama. Saksale pekseti rusikatega wastu nägu, torgiti ja taoti püssiraudadega wastu keha, nii et pinsaki läbi pihtkasukas aukliseks löödi, wisati põrandale ja trambiti ning sõtkuti jalgade all, pigistati suguosasid. Kui Saks wahel piinajate kätte ära minestas, walati talle külma wett kaela ja jätkati uuesti peksmist. Wahetewahel jõid peksjad wiina ja jutustasid sealjuures põrandalla-mawale Saks'ale, kuidas nad hiljuti siin (Kaismas) kellegi meesterahwa ja naisterahwa kinni wõtnud, nad läbi peksnud ja siis teel Pärnu poole maha lasknud. Nii-samuti lubati teha ka Saks'aga.

Kui Saks peksust hoolimata loobus politseinikule ja kaitseliitlastele seletusi andmast ning nõudis, et tema isik kaasasolewate dokumentide põhjal kõige pealkindlaks tehtaks ja temaga seaduse järele talitatakse, ähwardasid wangistajad teda otsekohe maha lasta. Keegi peksjatest tõmbas kätte söetangid ja tahtis Saks'ale pähe löüa; ainult sellepärast ei trehwanud raske hoop Saks'ale wastu meeleskohta, et ta käe suutis ette panna; käsi aga sai wigastada.

Sel ajal ilmus kohale wallasekretäär, kelle protesteerimine niipalju mõjus, et pekswad kaitseliitlased ära läksid ja politseinik hakkas protokollit tegema. Kui sekretäär natukeseks wälja läks, lubas politseinik Saksa lahti lasta, kui see talle 4.000 (nelituhat) marka maksab. Wallasekretääri tuppaturek takistas politseiniku seda altkäemaksu-kaupa lõpuni wiimast. Esialgul ärawõetud rahast (5.500 marka) sai Saks tagasi 4.000, ja kui politseinik sekretääriga juttu ajama hakkas, läks tal korda toast wälja tuigerdada ja ära sõita.

Raskete wigastuste tagajärjel, mis saadud mainitud peksu läbi, on Karl Saks weel praegu tööwõimetu ja rawitseb ennast arsti juures.

Ülemaltoodud asjaolude põhjal paneb Kommunistline Töölisterühm Riigikogule eite pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas kiidab Wabariigi Walitsus heaks Karl Saks'a peksmist mainitud asjaoludel?

2) Kuidas mõtleb walitsus kokkukõllasse wiia politseiniku ja kaitseliidu („kütisalka“) tegewuse ülemaltähendatud juhtumisel wabariigi põhiseaduse § 8-ga, kus seisab: „Isikupuutumatus on Eestis kinnustatud“?

Nõuame selle arupärimise-ettepaneku päewakorda wõtmist lähemal Riigikogu koosolekul.

Tallinnas, 8. nowembril, 1921 a. Kommunistlise Tööliisterühma nimel:

(Allkirjad) J. Wanja,

J. Scans,

E. Kägu.)

J. Wanja (kom.): Wõib küll olla, et teie ka selle arupärimise puhul näitate, et teie oma seadustest sugugi lugu ei pea. See arupärimine räägib peksmisest Kaisma walamajas, siin ei ole mitte juttu mõnest kõrgemast kultuurilisest piinamise abinõust, nagu elektriwannid jne. Neid juhtub arwemini, niisama harwa, nagu seda, et mõni töölisteesitaja oleks wangi wõetud ilma peksmiseta. Ma ei hakka küll üles lugema kõiki neid surnukspiinatud töölisi, keda wabariigi kestwuse aeg tunneb. Siiski, igäiks tunneb kahte Dwigateli töölist, keda puruklöödud pealundega Seamäe rabast üles kaewati; siis wõiks nimetada veel seltsimehi Läätsi ja Soansi, kelledest wiimasele senni ikka veel mingisugust süüdistust peale selle wiie kuuli ei leita; teame ka veel peksmisest Tartu tagawara pataljonis, kus ohwitseri pagunite lappimiseks sõduritel nahk maha wõeti. (J. Tõnisson (rhw.) kohalt: Tühi lori, milleks inimene niisugust ometi suust wälja ajab!) Siin selles arupärimises on huwitaw see... (J. Tõnisson (rhw.) kohalt: No, igawaks läheb see jutt wiimaks!) et siin ei ole mitte tegemist mingisuguse poliitilise asjaga, waid siin on tegemist sellega, et Wändra hallparunite) on küllalt sellest, kui näewad, et läbisõitjal ei ole nende kütisalga märki otsaesega hallparuni suurt kõhtu, ja kui niisugune isik nõuab endaga seaduslist ümberkäimist, siis saab ta lihtsalt peksta. Ja neil ei olegi muud teha, kui hulguwad ringi, herra Laidoner'i poolt antud wintpüss käes (N a e r.) ja weawad igäihte, kes nõuab seaduslist ümberkäimist, kinni. Et kuulda saada, milleks seda kõik waja on ja kas walitsus seda heaks kiidab, panen ette seda arupärimist wastu wõtta. (N a e r.)

Juhataja K. Wirma: Hääletamise motiivide kohta on sõna herra Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Käesolew arupärimine sisaldab süüdistusi, mis wõrdlemisi wäga rasked on ja kuna Wabariigi Walitsusele wõimalust peab andma selle peale reageerida, tõeks teha, kas ettetoo-

dud süüdistused on põhjendatud wõi mitte, sellepärast leiab meie rühm tarwiliku olenia selle arupärimise wastuwõtmise poolt hääletada.

Juhataja K. Wirma: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. herra Jürgenstein'il.

A. Jürgenstein (rhw.): Kui tõsi on, et herra Saks niiwiisi peksta sai, nagu arupärimises ette tuuakse, siis on see täiesti seaduswastane asi ja selles mõttes ei ole sugugi kahtlust, et kõik selle poolt on, et asi selgitatud saaks. Aga kui meie iga politseikordniku kohta käiwat asja Riigikogus arutama hakkame, siis ei saa meie muud enam tehagi. Selle asja selgitamiseks on ju seaduslik tee lahti, nimelt kohtu läbi, ja keegi inimene ei wõi wabariigi kohtule ette heita, et tema niisugustes asjades erapooletult ei talita. Asja, mis arupärimises ette tuuakse — kui see nii on olnud — halwaks tunnistades, on Rahweraakond selle poolt, et niisuguseid asju edaspidi Riigikogus enam arutusele ei tuleks, waid et need kohtu teel lahendataks ja selles mõttes hääletame meie selle arupärimise wastu.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Seda arupärimist on toetanud 27 häält ja sellega on ta wastu wõetud.

Waljaspool järjekorda on sõna sõjaministril herra Soots'il.

6. Sõjaminister J. Sõjaminister J. Soots'i protest rkl. Soots: Eesti wabariigi sõjawäe ja ohwitseride nimel awaldan protesti nende sõnade wastu, mis rahwasaadik Wanja siit kohalt ütles Eesti wabariigi ohwitserisid teotades, neid süüdistades tegudes, mis nemad mitte teinud ei ole.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juure

7. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti Rahweraakonna Riigikogu rühma arupärimise peale — kohtuwõimu rippumatuse rikkumise asjus. Kaubandus- tööstusminister J. Kukk: Austatud rahwasaadikud! Arupärimise peale otsekohe wastab riigiwanem. Minu ülesanne on siin selgitada seda üleüldist

olukorda, millest arupärimist wäljakutsuw

konflikt tekkis. Nagu rahwasaadikutel teada, jättis Wenemaa meile teatawa pänduranduse oma suurtööstusest. Need on meie suuremad tehased Koplis; Balti laewatehas ja Becker'i tehas. See pändurandus jäi meie kätte ilma peremeheta warandusena, millest suurem osa oli laiali kantud okkupatsioonile ja Wene wõimude poolt. Nende tehaste ümber tekkisid mitmesugused endiste aktsionääride grupid ja esitused, kes omawahel purelewad. Ajutisel walitsusel oli oma ametisseastumise algul kohe tegemist nende Wene pändurandusajadega. Waewalt sai ajutine walitsus oma asjaajamist alata, kui juba üks aktsionääride grupp walitsuse liikmeid telegrammidega pombadeerima hakkas, et neid, aktsionääre, nende waranduste juure lastaks, mille peale neil õigus olla. Kui walitsus nende telegrammide peale wastas, et tarwis on ikkagi enne oma õigusi millegiga tõendada, siis tuldi sealtpoolt kohe kahtlustustega ja etteheidetega wäljamaal, kui ka siin, et ajutine walitsus olla enamline ja talitada enamluse mõttes, konfiskeerides ja natsionaliseerides wõõraid warandusi. Sarnast etteheidet on kuulnud ka arupärimise sisseandnud rühma liige herra Birk.

Juriidiline olukord nende tehastega oli järgmine. Wenemaal olid kõik suuremad ettewõtted natsionaliseeritud, sellega kõik aktsionääride õigused annulleeritud. Siinsetes Wene seltside osakondades leidsid isikud, kes siinolewaid aktsionääride warandusi oma kasuks päästa tahtsid, neid wõimalikult kiirelt Eestist wälja toimetada püüdes. Mingisugust ülesehitawat tegewust selles waranduse jagamises näha polnud ja walitsusel olid siin mitte üksi üleüldised riigimajanduslised huwid kaalu peal, waid ka otsekohesed fiskaalsed huwid, sest ühes nimetatud tehastega oli Eesti omandanud Wene kroonu nõudmised nende tehaste wastu. Sellepärast ei saanud walitsus rahulikult pealt waadata nende waranduste häwitamist, waid wõttis need warandused oma hoiu ja hoole alla. Walitsus pani wastawad keelud maksma, aga kui see midagi ei aidanud, ja ära nähti, et see waranduse alalhoidu ei kindlusta, siis hakati teisi abinõusid otsima. Kõige pealt anti wälja 1920. a. 7. aprillil seadus Wene walitsuse poolt kinnitatud aktsiaseltside walitsemise kohta. Wene aktsionäärid wõisid selle seaduse järele kokku kutsuda peakoosoleku seltsi põhikirjas ettenähtud korras ja kui nemad tõendada wõisid, et peakoosolek täiesti seaduslikult nõuetawal arwul ja nõuetawas korras kokku kutsutud

ja et osawõtjad tõesti aktsionäärid, siis wõisid nad oma esitused luua ja nõudmistega esineda ka oma waranduste kohta. Suur osa aktsiaseltsidest suutsid seda nõudmist täita, mõned aga, nende seas ka Balti ja Becker'i laewatehased, ei suutnud seda. Walitsus ei saanud nende aktsionääride peakoosolekut mitte tunnustada, sest polnud selgeks tehtud, et aktsionäärid, kes ennast sellena üles andsid, tõesti ka aktsionäärid olid. 7. aprilli seaduse järele läksid need kaks laewatehast riigi hoolekande alla. Nendest kahest laewatehasest on Balti tehas wõrdlemisi terwena püsinud. Ta on suur tehas, — enne sõda töötas ta 10.000 töölisega ja läbikäik ulatas sadade miljonite rubladeni. Ta on, nagu ütlesin, wõrdlemisi wähe kannatada saanud, masinad on suuremalt osalt järel, hooned korras ja materjaaligi tagawaras. Hoolekande sisseseadmiseega oli küll küsimuse wormiline külg lahendatud, kuid tehaste tulewik ja majandusline külg tekitas endiselt muret. Warandused, mis Balti tehastes olemas, hinnatakse mõne poolt wäga kõrgelt, kunni 2 miljardini. See ei ole mitte küll otsekohe realiseeritud warandus, kuid on siiski warandus, mida on hoida wäga raske ja kulukas. Peab teid leidma, et see warandus iseennast ülewal peaks. Seadus nõuab, et hoolekandjad peawad waranduse kohta bilansi ja oma tegewuskawa kokku seadma, mis kaubandus-tööstusministeeriumile saab ette pandud. Kuid pean ütleva, et hoolekandjad, kes 1920. a. määratud, alles 1921. a. kewadel jõudsid mingisuguse tegewuskawaga esineda. See tegewuskawa oli nii sihitud, et tehast omal jõul walitsuse abil käima panna, kuid selleks oli tarwis 500 miljoni marga suuruses toetusraha. Kawa läbiarutamiseks kutsuti koosolek kokku kaubandus-tööstus-, raha- ja wälisministeeriumide esitajatest ühes ekspertidega ja hoolekandjatega. Kawa läbiwaatamisel selgus, et walitsusel ressursid ei ole ja see kawa heideti kõrwale. Nüüd hakati läbirääkimisi pidama Inglise grupiga tehaste rentimise üle. Selle grupi taga seisid üks endistest aktsionääridest, kes omal ajal kõige kurjemalt walitsust süüdistas, et see enamlaste wõtteid tarwitada. Inglased olid selle aktsionääri arwatawad õigused ära ostnud ja esinesid alguses nõudmisega, et neid, kui aktsiate enamuse omanikka oma waranduse waldamisele lastaks. Inglis grupi esitajale sai seletatud, et nendel aktsiate asemel ainult tunnistused panga poolt ette on näidata, kus aktsiad omal ajal deponeeritud ja pank ise natsionali-

seeritud. Inglis grupi esitajaga jõuti kokkuleppele, et küsimus aktsiate omanduse kohta lahtiseks jääb ja tema astub praeguse hoolekandega rentniku wahekorda. Seati kokku rendileping töökawaga, mis wabriku käimapanemist tema praeguses seisukorras wõimaldab, kunni $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ tema endisest ulatusest. Lepingukawa üksikasjalisi punktisid siin ette tooma ma ei hakka. Lepingu järele peab tehase 2—3 aasta jooksul niiwõrd wälja arenema, et ta wähemalt 2.500 töölisega töötab. Rentnik peab maksma teatava kindla rendi ja warandused lähewad turuhinnaga kokmaksetawa raha eest rentniku kasutada. See leping sai walitsuse poolt heaks kiidetud ja anti hoolekande korras rahukogule kinnitamiseks. Leping jäi aga kohtu poolt ratifitseerimata. Põhjuseks toodi ette asjaolu, et lepingus ei olewat ette nähtud mingisugust ajnelist kautsjoni kindlustamiseks. Selle kohta on tähendada niipalju, et lepingu esialgses wariandis oli ette nähtud kautsjon 50 miljoni marga suuruses. Kui aga seltsi esitaja Inglismaale sõitis lepingu kinnitamiseks, siis öeldi seal, et meie niisugust lepingut ei ratifitseeri, öeldi, meie peame sinna warandusi, juure panema, mis enam wäärt on, kui lepingus ettenähtud 50 miljoni marka. Pealegi astus selle seltsiga ühendusesse ilmakuulus firma Wickers. Seda seisukohta kautsjoni kohta tuli niihästi hooldajatel, kui ka Wabariigi Walitsusel ning kaubandus-tööstusministeriumil järele kaaluda. Esimeses wariandis, kus kautsjon oli ette nähtud, oli ära tähendatud, et see osa materjaali, mida rentnik tehaste tagawaradest tarwitab, antakse rentnikule arwe peale. Hooldajatele sai ette pandud lepingut muuta nii, et mingisugust warandust rentnikule wõlgu ei anta ja kui see nõudmine wastu wõetakse, siis ei ole walitsusel mingisugust tarwidust iseäralist kautsjoni nõuda. Sel moel oli leping lõpulikult walitsuse poolt heaks kiidetud ja anti kohtule kinnitamiseks, kuid kohus ei leidnud, nagu juba üllesin, wõimaliku olewat seda lepingut ratifitseerida kautsjoni puudusel. Siis algasid uued läbirääkimised hooldajate ja inglaste wahel ning lepitati kokku, et kautsjonis määrata wäiksem summa, nimelt 12 miljoni marka. Asi anti teist korda kohtusse, kuid seal awaldas kohtuistung algusel üks kohtuliigetest, et tema naabri wabriku hoolekandja on ja ei saa selles asjas mitte kohtu liige olla. Peab tähendama, et see kohtu liige esimesest kohtuistungist osa wõttis. Selle läbi sai teine kohtuistung edasi lükatud

ning umbes nädala pärast tuli kolmas istumine. Selle kolmanda kohtuistungise korra kohta ei hakka ma pikemat seletust andma, sest seda teeb herra riigiwanem. Mina tahan aga asja peale tööstuslisest ja rahwamajanduslisest seisukohast waadata. On kindel, et neid suuri warandusi, mis meile on kätte jäänud, meie oma jõuga ära kasutada ei saa. Meie wõime neid niisugusel kujul, nagu nad praegu on, hooldajate all pidada. Hooldajad teewad pankades laenusid nende peale ehk jälle müüwad warandusi, et jookswaid hoiukulusid katta. Kui meie tahame, et need warandused jälle uuesti elama hakkawad, et seal tööstus käima hakkab, siis peab teesid ja abinõusid leidma kapitaalide wäljast sissetoomiseks, kes seda tööd teha suudaks. Tuleb otsustada, kas meie tahame Koplit puhastada wõi tahame näha, et seal mingisugune tööstus tekiks. Ei ole mingi saladus, et kõik need wäljamaa kapitaalid, mis siin omale pinda on otsinud, mitte meie pärast siia ei tule, waid sellepärast, et endale siin ust lahti hoida tulewase Wene turu jaoks. Ja see huwi, mis suurriikidel Wenemaa kohta on, sunnib meid seisukohta wõtma, et meie oma ressursid, mis meile kätte jäänud, nii ära kasutame, et see meie poliitilistele ja rahwamajanduslistele huwidele wastaks. Meie teame, et kapitaaliwõimsad suurriigid interesseeritud on Wenemaa ülesehitamise tööst osawõtmises ja sellepärast on ka seletataw, mispärast nende tehaste wastu Inglis, Prantsus, Ameerika, isegi Saksa kapitaalid, wäga suurt huwi üles näitawad. Walitsus on sellel seisukohal, et meil tuleb ennast majandusliselt siduda nende maade ja riikidega, kes meie riigile poliitiliselt wastuwõetawad on, ja ilma kahtlemata on seda Inglismaa ja Inglis kapitaal.

Praegu on meie tööstus, selles ulatuses, nagu ta meie oludes wõimalik on, siiski suutnud elutseda ja omale teatawaid turgusid leida. Aga meie ei wõi siiski selle kohta silmi kinni panna, et meie oma wäikene turg ja meie oma wäikesed tarwitused suuri ettevõtteid ja tehaseid ära kasutada ei jõua. Töödel, mis siin tehakse, on kulud niiwõrd suured, et nad wäljamaaga wõistlust ära kannatada ei suuda. Meil on näituseks siin üks faktiline juhtumine, kus taheti turbapressisid tellida Eesti wabrikust ja see oli kolm korda kallim kui wäljamaal. (J. Tõnisson (rhw.) kohalt: Sadamatehas teeb wäljamaa hinnaga!) Sadamatehas teeb 10% odawamalt kui Krull ja seda kalkulasiooni wõin ma usaldawaks pidada, sest

sadamatehasel ei ole ju huwi seda wiimast kasu wälja wõtta, aga et ta wäljamaa hindadega seda teha wõiks, see on absoluutselt wõimatu.

Niisugune on seisukord ja meie peame kõige parema tahtmise juures ette wõtetele tööd andes suuri summasid juure maksma. Ja meie näeme ette, et terwes hulgas meie ette wõtetes tööd warsti otsa lõpewad ja mingisuguseid wäljawaateid tulewiku ei ole. Just tänases „Sotsiaaldemokraadis“ tuuakse ette, et tööpuuduse tont on ligidal ja et walitsus oma poliitikaga, mis margakursi häwitada jne., on selles süüdi. Kui nüüd seisukord nii on, et meie ressurssid tööstuse käimapanemist suuremas ulatuses ei wõimalda ja kui meil teada on, et meie ette wõtetele tööpuudus juba lähema aja küsimus on ja et meil wäljawaateid edasi ei ole ja meie abinõud, töötellimisi wäljamaalt saada, ei ulata, sest meie teame, et Wene-maad mitte ainult heatahtmise ja soowidega üles ehitada ei saa.

Siis on siin Riigikogu otsustada, kas ta tahab, et walitsus tööstuse elustamiseks wäljamaa kapitaalisid siia kutsub ja nendele tööstuswõimalust loob, wõi mitte. Inglis-Balti seltsi lepingu järele on see kapitaali sissetoomine kindlustatud, nii et siin walitsusel mingisuguseid kontsessioone ja erikulusid ei ole. Seisma jääda ja oodata kunni tulewad tehaste õiged omanikud, see tähendab küsimust määramata aja peale edasi lükata. Nagu ma tähendasin, on walitsuse ja tehaste wahel raske õiget wahekorda ära määrata. Riigikassal on aktsiad olemas, mis meie Wene walitsuse poolt rahulepingu põhjal on üle antud, kuid neid on ainult wäikene osa, kuna suurem osa jäljetult on kadunud, teadmata kuhu. Ajalehtedes awaldati teade, nagu oleks walitsus ise kaasa aidanud nende aktsiate kõrwaldamiseks, kuid ma pean tähendama, et see teade täiesti põhjendamata on. Aktsiad, mis Wene-maal pankadest natsionaliseerimisel wälja on wõetud, on kunni meie rahulepinguni tarwitatud küttematerjaaliks. Seda on meie komisjoni liikmed, kes rahulepingu põhjal aktsiaid tagasi tooma läksid, selgeks wõinud teha. Aktsiad, mis meie kätte antud, ei ole sellega weel mitte riigikassa omanduseks saanud, sest aktsiad, mis Wene wõimude kätte on sattunud, on sinna sattunud mitmesugustel alustel. Mõned nendest olid pangas wõla kindlustamiseks, mõned olid lihtsalt hoiul ja mõned mitmesugusel teisel teel sinna sattunud ja otsustada, et rahulepingu põhjal nad kõik walitsuse omanduseks on saanud.

oleks liiga warane. Walitsus on aktsiate omandamise kohta asunud seisukohale, et ta on praegu nende aktsiate hoidja, kunni täiesti selgub, mis alusel need aktsiad omalajal pankadesse olid sattunud. Siis alles wõidakse otsustada, missugused nendest jääwad Eesti walitsuse omanduseks ja missugused nendest teistele isikutele. Neid küsimusi selgitada on aga ääretult raske, sest kõigi pankade arwepidamine on enamliste wõimude poolt niiwõrd segi aetud, et kõige parema tahtmise juures meie rahulepingu järele nõuda ei saa, et näit. aktsiate kohta, mis jäljetalt kaduma on läinud, Wene walitsus anniaks ametlise tõenduse, et need on Wene riigipangas hoiul. Kui meie seda tõendust Wene wõimude poolt nõudnud oleme, siis öeldakse, et meie ei saa teile tõendusi anda, sest et igasugused pangaraamatud puuduwad. Sellepärast jätab walitsus kõik segased juriidilised küsimused, mille lahendamiseks praegu meil wõimalust ei ole, edaspidisteks, kuna aga teiselt poolt rendilepinguga kindlustab, et tehas selles ulatuses, mille tööstus praegu wõimalik, käima saaks pandud.

Juhataja K. Wirma: Sõna on arupärimise peale wastamise jätkamiseks hra riigivanemal.

Riigivanem K. Päts: Austatud rahwaasjadikud. Minu eelkõneleja tähendas selle peale, et teistkordse lepingu läbiwaatamise puhul kohtus, walitsus tarwilikuks arwas kohut informeerida selle üle, mispärast tema lepingu heaks kiitis. Arupärimise aluseks on pandud see juhtumine, ja sellest hakkab mina nüüd oma wastusega peale.

Uhel walitsuse istumise ajal, kuupäewa ma enam ei mäleta, teatas kaubandus-tööstusminister, et teda olewat telefoni juure kutsutud, kus ta oma juriskonsuldi kaudu teada sai, et kohtus olewat kindel jutt selle üle, (sel päewal arutati lepingu asja) et lepingut tahetakse ekspertide kätte läbi waadata anda ja sellepärast olla wõimalik, et lepingu kinnitamine wõiks edasi lükatud saada. Ühtlasi awaldas tööstus-kaubandusminister omalt poolt arwamist, et oleks wististi soowitaw, kui oleks wõimalik kohtule kõiki neid asjaolusid ära selgitada, mis pärast walitsus tarwilikuks on arwanud oma liikme s. o. kaubandus-tööstusministri kaudu selle lepingu kohta heakskiitmist awaldada, enne kui tema kohtusse läks. Pool tundi enne kohtu istumise algust läks korda kohtu esimeest wälja kutsuda, et temale asjaolusid selgitada ekspertiisi ase-

mel. Kohtu esimees tuli riigiwanema kabinetti, kus mina temale ütlesin, et walitsus tahaks kohut informeerida, et mitte tarwis ei oleks asja edasi lükata, sellepärast, et midagi selgusetu on. Muuseas tähendasin, et walitsuse liigete juuresolekul on kaubandus-tööstusminister minule seda soowi awaldanud ja ma olen tema soowile wastu tulnud. Pean juure lisama, et kohtu esimees wäga ärewas meeleolus oli ja peale selle, kui ta istet oli wõtnud ja minu sissejuhatust kuulnud oli, kandis kaubandus-tööstusminister temale sama materjaali ette, mis ta täna siin teinud, muidugi täielikumal kujul. Kohtu esimees oli erutatud ja tähendas mitu korda wahela, et see olla kohtu peale surwe awaldamine. Kaubandus-tööstusminister tähendas selle peale, et walitsusel ei ole siin mingit wõimalust ja tahtmist surwet awaldada, waid seda tehakse ainult sellepärast, et, nagu kuulda, asja mõnesuguse materjaali ja andmete puudusel tahetakse edasi lükata, mille pärast walitsus tema soowiga nõus oli kohtu esimehele asjaolusid selgitada, et, kui wiimane wõimaliku leiab olewat, seda materjaali kohtule omalt poolt edasi anda. Kõige selle peale tähendas kohtu esimees enne äraminemist — see on kohtu peale surwe awaldamine. Pean tähendama, et tema närwositeet teatawal wiisil ka meie peale mõjus. Mäletan siiski, et ma kindlasti kohtu esimehele wastasin, et meie ei ole mitte kohtu peale tahtnud surwet awaldada, waid meie oleme tahtnud kohut ainult informeerida ja meie loodame, et kohus teeb seda, mis tema kohus on.

Arupärimise aluseks on see fakt nagu oleks siin riigiwanem oma isiklisel algatusel talitanud, mis aga tõeloludele ei wasta. Riigiwanem toimetab siin kogu walitsusega ühel arwamisel olles.

Küsimus, kas siin kohtuwõimude peale mõju awaldamisega walitsuse poolt tegemist, on juriidilise iseloomuga, ja selle juures tuleks natuke peatada. Enne aga tähendan, et praegusel walitsusel kogu oma tegewuse ajal mõttesse ei ole tulnud, ega tahtmist ei ole olnud kohtute tegewusesse ennast segada. Isegi siis, kui mõnikord wäga tähtsad majanduslised tüliasjad kohtus arutusel olid ja neis walitsus, kui riigi esitaja, huwitatud oli, on walitsus kohtule alati tegewuswabaduse jätnud. Ma pean tähendama, et praegune walitsus koguni wastupidisel seisukohal asub. Nende rühmade esitajate poolt, kelledest praegune walitsus kokku on seatud, on soowi awaldatud, et tulewad igasugused

kohtute kõrwal tegutsewad paralleelasutused, kes õiguse mõistmiseks seatud, ära kaotada. Niisuguseid asutusi, kes kohtu funktsioonidega töötasid, oli, nagu teada, mitu. Wiimased neist paralleelasutustest on just praeguse walitsuse ajal ära lõpetatud. Ja walitsus on weel kaugemale läinud, ta on oma otsustes ja ettepanekutes selle poole sihtinud, et administratiiv asutustele tuleb wõimalikult wähe trahwimise õigusi anda ja seda peajaslikult kohut teha lasta. Kui nüüd walitsus sel korral kohtuwõimudega ühendusesse astus, siis arwas ta selle wõimaliku olewat sellepärast, et sel juhusel mitte kohtu õigusemõistmise funktsioonidega tegemist ei olnud, waid kohus koguni teisel alal tegew oli. Seda juriidilist külge arwan tarwiliku olewat mõne joonega selgitada.

Olgu tähendatud, et riigiõiguse nõue, mille järele igas õiguslikus riigis kolm wõimu üks teisest lahus peawad töötama, on oma alguse saanud Inglis riiklises elus. Sealt on ta laiendatult ja selgitatult laiali kantud. Huwitaw on aga see nähtus, et wõimude lahustöötamise nõude tekkimise kodumaal meie siiski sarnaseid asutusi leiame, mis eneses mitmesugust wõimu koondawad. Meie teame, et Inglis rahu-kohtunikud olid kunni 1888 a. omawalitsuse ülesannete teostajad. Rahukohtunikku kogu oli Inglismaal umbes seda, mis Wene-maal semstwo ja meil maakonna omawalitsuse nõukogu. Inglis rahukohtunikud ei olnud mitte palgalised ametnikud, neid ei walitud mitte eluksajaks ja neid wõis ümber paigutada. Nii näeme, et Inglismaal kohtud neile tingimistele ei wasta, mis wõimude lahutamise seisukohalt teoreetiliselt mujal üles seatud. Ometi peame tunnista-ma, et Inglis rahukohtunikud, kui kohtu-wõimu kandjad, wäga kõrgel on suutnud hoida kohtu autoriteeti ja iseseiswust. Inglismaal leiame weel teise nähtuse nimelt, — kohtuid, mis on ka seadusandjad. Nii ei ole Inglis Common-law muud midagi kui kombeseadus, mille arendajaks on kohus, kes aastasadade wiisi parlamendi kõrwal sel alal on töötanud. Parlament ei näe selles sugugi oma wõimu wähenemist, waid mõlemad asutused täiendawad üksteist. Meie wõime weel kaugemale minewat paralleelismust seal leida. Inglis ülemkoda on ühtlasi kõige kõrgem kohtuasutus Inglismaal, kus kõige keerulisemad asjad arutusele tulewad. Ülemkoda arutab kohtuasju awalikkudel istungitel, niisama nagu ta seadusandlikku tööd teeb. Nii on seadusandlik kogu oma kätte jätnud ka osa kõr-

gemast kohtuwõimust. Kõige selle peale waatamata, on siiski Inglismaa klassikaline maa, kus kõige kolme riigi algwõimu lahus töötamine teoreetilise põhjenduse on saanud, nii et ta teistele eeskujuks wõib olla. Tähendab, ei ole mitte ainult tähtis kolme wõimu lahutamine riigiasutuste tegewuses, waid tähtis on üleüldine arusaamine, et see nii peab olema ja teisiti ei tohi olla. Igapäewaseks tõsiasiaks on saanud, et iga inglase oskab väga hästi lahutada kohtuniku wõimu, kus kohtunik tõesti kohtunikuna esineb, kohtuniku tegewusest, kui see omawalitsuse esitajana tegutseb. Tuleb tõeasjaks pidada, et ka meie kohtud nende seaduste järele, mis nad Wene riigilt pärandanud, mitte igakord ainult kohtu funktsioone oma kätte ei koonda waid ka walitsuse alal tegutsewad, isegi meie Asutaw Kogu pani, näituseks, kohtute peale sundusliku ühistegeliste asutuste rewideerimise kohustuse, mis ei ole ju mingisugune õigusemõistmise funktsioon. Ja walitsus oli kohustatud välja töötama määrused, mille järele kohtud meil nimetatud rewideerimisi ette pidid wõtma. Ma ütlen, et siin mingit wõimude kokkusulamist ei ole, waid see on ainult kahe lahkumise wõimu koondamine ühe asutuse kätte, sest kohus, kui niisugune, kui tema kätte antakse teatavate asutuste rewideerimine, ei funktsioneerigi mitte kui kohus, õigusemõistja asutus, waid siin on kohus administratiiv asutus, kellele on usaldatud teatawaid funktsioone täita. Ka hoolekande esimese astme kohtuasutused — waestelaste kohtud endisel ajal — ei ole oma iseloomu poolest üleüldse mitte kohtuasutused, sest kui meie seadustest järele waatame, leiame, et nende seadused ei ole paigutatud mitte üleüldiste kohtuseaduste hulka, waid üleüldisesse kubermangu asutuste seadusesse. Waestelaste kohtute funktsioonid ei ole mitte kohtulikud funktsioonid, waid nende käes on ainult hoolekanne, awaliku wõimu kontrolli alla wõetud waranduste walitsemise üle walwamine. Mingisuguseid õiguslisi tülisid waestelaste kohtud ei lahenda; nad ei ole kohtud selles mõttes, nagu uuema aja riigi õigus üles seab, waid nad on küll kohtu nime kandwad asutused, kes aga administratiivseid funktsioone teostawad.

Ja kõik teised kohtud, kes neid funktsioone täidawad järelwalwe korras teisel wõi kolmandamal astmel, ei ole ka mitte tõsisel mõttes õigusemõistjad asutused, waid on administratiiv, walitsemise wõimu awaldatajad. Et see nii on, et need funktsioonid wõiwad kohtu käes olla ja ka mitte

olla selleks, leiame meie oma riigi lühikesel elujärgul küllalt selgeid tõendusi ka meie seadustest. Meie teame, et meie riigis terve kogu niisuguseid hoolekande asju on mis täiesti analoogilised on wabrikute hoolekandele, ja ometigi ei ole need mitte kohtu, waid ka administratiiv wõimude kätte antud, nii ei käi kõik hoolekande alla wõetud mõisad mitte kohtute alla, waid on koondatud põllutööministeeriumi ülewalwe alla, nii et põllutööministeerium walitseb hoolekandjana palju suurema kogu waranduste üle kui need wabrikud on, millest praegu kõne. See on käesolewa küsimuse üks juriidiline külg.

Teiselt poolt seda silmas pidades, et iga walitsemise asjas tehtud otsuse juures mitte ainult üksi ei tule seaduse külgesid silmas pidada, waid ka kaaluda tuleb, kas otsus ka tõesti kõigile asjaoludele wastab, kas ta otsuse kohane on, ja teadagi peab seda ettewaatlikum olema otstarbekohasuse küsimuse juures, mida suurema wäärilusega huwi on. Wabariigi Walitsusel oli õigus ja ka kohus selgitawat materjaali teada anda kohtule, kes otstarbekohasuse küsimuse üle otsust pidi tegema riikliselt väga tähtsa waranduse üle. Wõidakse ehk ütelda, et walitsus oleks wõinud seda teisel teel teha ja mitte kohtu esimehe kaudu, walitsus oleks wõinud saata oma esitaja kohtusse, et ei oleks saadud mitte ütelda, et walitsus sel wiisil kohtu peale mõju oleks tahtnud awaldada. Oleks küsimus puhas õigusemõistlike iseloomuga olnud, siis oleks see muidugi õige olnud. Mina arwan, et walitsusel ka siin asja enese pärast midagi selle vastu ei oleks, aga nagu tähendatud tuli küsimus väga ruttu päewakorda: Üteldi, et poole tunni pärast hakkab kohus peale ning karta on, et asi edasi lükatakse ja pealegi oli otsustada täiesti otstarbekohasuse seisukohalt kas leping hea wõi halb. Ei tulnud keegi selle peale walitsuse liikmetest, ega olnud kellelgi mõttes, et sellest tehtakse kohtute rippumatuse küsimus. Muidugi oleks ehk meie oludes asja enese pärast parem olnud, kui see teisel kujul oleks sündinud, siiski walitsus igatahes ei leia, et see wäljaastumine oleks sündinud teatava tendentsiga kohut oma alla painutada, sest, nagu tähendatud, ei tegutsenud ju kohus ses asjas õigusemõistja asutusena. Seda ei ole olnud.

Mis nüüd Wene aktsiaseltside hoolekande seadustesse puutub, siis pean ma tähendama, et need seadused iseenesest ka põhjust annawad teatud wiisil walitsusele asjadest rohkem osa wõtma, kui see muidu

teistes hoolekande asjades kohane on. Neid seadusi puudutas juba hra kaubandus-tööstusminister. Tahaksin rõhutada veel ühte asja, esimese seaduse, 7. apr. 1920 a. järel mis otsekohe hoolekande alla andmise kohta puutub, leiame § 9 ja järgnewates, et pärast seda, kui hoolekanne on nimetatud, seavad hoolekandjad kokku ettevõtte warandusliku seisukorra kohta täielise bilansi ja ühtlasika kawa eelseiswa tegewuse üle ning panewad kohalise hoiukohtu läbi ühes kaubandus-tööstusministri ümber heaksarwamisega wastawale rahu-kogule kinnitamiseks ette. Tegewuskawas peab ära tähendatud olema, kas on võimalik, ettevõtte waranduslikku seisukorda arwesse wõttes, selle tegewust jätkata, wõi tuleb likwideerimisele asuda. Kui meie nüüd seda seadust analüüserime, siis näeme, et selle seadusega on tahetud anda hoolekande kohtu kätte umbes need õigused, mis aktsiaseltside täiskogudel on. Meie teame, et iga aktsiaselts, aktsionäride täiskogu kaudu, otsustab ära kõik tähtsamad majanduslised küsimused ja jätab oma otsuste täitmise direktorite kätte. Täiskogu asemele peab nii siis hoolekande kohus tegutsema: temale pannakse ette bilansid, talle selgitakse, missugune warandusline seisukord on, ja tema peab kokku seadma tegewuse kawa, mis walitsuse heakskiitmisel täita tuleb. See seadus tõendab ka sel juhul, et hoolekande kohus walitsemise ülesandeid täidab.

Edasi, kõnealolewate aktsiaseltside kohta on veel üks seadus wälja antud; see seadus on wälja antud Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse aktsiaseltsi endise Wene-Balti a. s. wabriku rentimisega oma tegewuse awamise kohta.

„Eelnimetatud seaduse järele on kaubandus-tööstusministrile juba laialisemad õigused antud, sest kuna muidu temal ainult tegewuskawa heakskiitmise õigus on: temale pannakse tegewuskawa ette, mille ta läbi kaalub ja siis heaks kiidab, kuna kohus ta kinnitab wõi kinnitamata jätab — peab ta wiimase seaduse järel rendilepingu kinnitama. (Rahwasaadik Tõnissoni wahelhüüe: Millal see seadus antud on?) See seadus on antud 22. juulil 1921 a. Ma ei hakka sellejuures pikemaid juriidilisi seletusi andma, kas see kohtu tegewusega ühes koos peab sündima, wõi kas tuleb seda seadust nii seletada, et kohus töötab teatawa kawa wälja, nimelt, kas selts saab ise töötama wõi tuleb ta rendile anda, ja juba pä-

rast selle kawa kinnitamist wõib kaubandusminister rendilepingu kinnitada. On wäga mitmesugused seletused wõimalikud ja ma arwan, et neid seletusi peab üks teine, rohkem autoriteetsem asutus andma, see on — meie kõrgem kohus. Seal tulewad need küsimused wististe lähemal ajal arutuse alla ja neid käsitatakse teadagi puhtõiguste adliselt seisukohalt. See seadus aga näitab, et kaubandus-tööstusministril, seega siis ka walitsusel on juba teatawad aktiivsemad õigused, veel rohkem — temal on otsekohe kohus, kuna siin tegemist on riigi ainelistel huwidega, suurte warandustega, asja kohta otsust andes tema wäljarentimise kasulikkust wõi mitte kasulikkust silmas pidada. Kaubandus-tööstusminister on seletanud, et see leping riigile kasulik on, ja et ta kinnitada tuleks. Walitsus on teda mitmel puhul läbi kaalunud, igakülgselt arutanud ja selle järele ka siis kinnitanud, ja selle juures teatawal wiisil rohkem aktiivsust üles näidanud, kui harilikult ette tuleb.

Sellega wõiksin ma oma wastuse arupärimise peale lõpetada.

Juhataja K. Wirma: Kodukorra § 92 põhjal palun teatada, kas mõni arupärijatest ei ole walitsuse wastusega rahuldatud.

J. Tõnisson (rhw.): Rahwaerakonna rühma poolt on mul au seletada, et rühm nende seletustega mitte rahuldud ei ole, waid palub läbirääkimisi selle asja kohta awada.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi awada. Kas tehakse ettepanekuid, millal seda teha? (J. Tõnisson (rhw.): Kohe!) Ettepanek on tehtud läbirääkimisi kohe awada. Selle kohta sõna ei soowita. (Hääletatakse.) Wastu ei olda, ettepanek on wastu wõetud. Sõna on korra kohta rkl. Seljamaal.

J. Seljamaa (töer.): Teen ettepaneku waheaega määrata ja kui see ettepanek wastu wõetakse, siis waheaeg 10 min. määrata.

S. Waheaja Juhataja K. Wirma: määramine. On ettepanek tehtud waheaega määrata. Kas selle ettepaneku kohta sõna soowitakse?

J. Tõnisson (rhw.): Mina teeksin ettepaneku mitte praegu waheaega määrata, waid peale läbirääkimisi.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud waheaega määrata. (Hääletatakse.) Wastu on vähemus. Ettepanek on vastu wõetud. Siis on ettepanek tehtud waheaega määrata 10 minutiks. (Wahelhüüe: 15 minutit!) Teiselt poolt on ettepanek tehtud 15 min. waheaega määrata. (J. Seljamaa (tõer.) kohalt: Ma ühinen teise ettepanekuga.) Rkl. Seljamaa on teise ettepanekuga ühinenud, nii et üksainus ettepanek on — määrata 15 min. waheaega. Sõnasooijaid ei ole. (Hääletatakse.) Vähemus on vastu. Kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 11,45 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 12,05 min.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

9. Läbirääkimised
Wabariigi Walit-
suse wastuse pu-
hul Eesti Rahwa-
erakonna Rk. rüü-
ma arupärimise
peale kohtuwõimu
rippumatuse
rikkumise asjus.

J. Tõnisson
 (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Walituse seletuses on öieti kaks asja, mis ühelt poolt ette on toodud riigiwanema ja teiselt poolt kaubandus-tööstusministri poolt. Kaubandusministri seletusest käib läbi sihtjoon, et meil on Wene riigist päritud suurtööstuse jäänuste ära kasutamine wõimatu ja tuleb kõiki teid tarwitada, et wäliskapitaal saada. Selle oma hüüdsõna rõhutamiseks arwab kaubandusminister tarwilikuks meie oma tööstuse wõi ettewõtte saamatust walgustada. Selleks tarwitab ta kõike wärwe ja õige käredaid. Selle põhjal peame meie oletama, et ainult juhuslikult püsti seisame, ilma et kokkuwarisemine oleks järgnenud. Wististe on aga kaubandus-tööstusminister siin natuke liig rohkelt wärwi tarwitanud. Meie tööstus on sõjapäewil eriti rasketes oludes pidanud edasi elama. Selle järele, kui juba mitmed sõjaaastad, okkupatsiooni ajal materill alusel wälised wõimalused tööstuse edukaks arenemiseks olid häwitanud. Meie peame silmas pidama, et rewolutsiooni ajast läbi käies, oleme kõik oma tööwõime poolest osa kaotanud, teiselt poolt on nõudmised ägedamaks läinud. Need inimesed, kes tööstuse alal tegewad, on kahtlemata selle aja hingeelu teatawas mõttes pärinud. Ettewõtjad nõuawad meilt palju suuremaid kasusid ja töölisel palju rohkem, kui harilikul ajal keegi mõelda

oleks julenud. Et niisugustes oludes tööstus kerge ei ole, on selge, aga et riigi ettewõtete ja tööstuse alal olud nii wiltsad oleksid, nagu seda kaubandus-tööstusminister, kelle hoole all need asutused töötawad, meile tõendab, neile nagu risti peale tõmbab, seda ei pea ma täiesti põhjendatuks. (J. Piiskar (is.): Aga kui põhjendabki? Naer. Wahelhüüe: Minister põgeneb!) Just lähemalt waadates näeme, et riigi tööstusettewõttes suuremalt osalt kiritsewad sellepärast, et kaubandus-tööstusministeerium pole suutnud luua soodsaid eeldusi, et need tööstusettewõtted saaksid ärilisel alusel ilma bürokraatlise korra kitsendusega tegutseda. Selle illustratsiooniks wõiksin wäikese waheloo nimetada. Meie turbatööstuse jaoks tahab riik 13 turbapressi. Kuulutati wälja wõistlus, kust osa wõtsid wäljamaalased ja siseriiklised ettewõtted. Wõistlusel sai Krulli wabrik pakkumise omale. Pakkumised olid 1 miljon 70 tuhat turbapressi pealt. Sadamatehaste poolt on nüüd pakumine tehtud 900.000 marga peale, s. o. 170.000 iga pressi pealt odawam. On soow, et wõimaldataks muretseda umbes 600 puuda terast, rauamaterjaali, mida nende presside jaoks tarwis läheb. Kui see lähemal ajal wõimalik on, siis saawad 1. märtsiks sadamatehased selle tööga walmis. Aga muidu deklareeritakse, et laewu kallilt remonteeritud, mida nüüd odawamalt peab maha müüma, aga sellegipärast jäetakse ütlemata, et laewa kriis on Minewal aastal makseti weel 50 naela igast tonnist. (A. Weiler (tõer.) kohalt: Waks wahet! Naer.) Nüüd saate teie paarikümne naelaga tonni, kuna minewal aastal Ameerikast siiawedamine maksis ühe tonni pealt kümme naela ja Inglismaalt — 8 naela, siis wõisid laewaomandajad laewade eest niipalju maksta. Nüüd saadakse Inglismaalt 2 naelaga tonn ja Ameerikast 3 naelaga Tallinna tuues. See ei wõimalda laewade omandajatele enam niipalju maksta. Kui teie absoluut arwusid sellest toote, mis remont maksma läks ja mis laewahind nüüd on, siis wõite edu saawutada nende hulgas, kes asja ei tunne, aga kes orienteerunud on, need oskawad asja öieti hinnata. Ma arwan, et meie riikliste tööstusettewõtete hindamine põhjalikumalt peaks sündima, et küsimust mitte ülepea kaela ei otsustataks, et asjast rutem lahti saada. Selle arupärimise puhul siin ei maksa sellest asjast iseäraliselt juttu teha, arwan aga ka, et arupärimise juures ei peaks seda näidata ja põhjendada püütama,

et Wabariigi Walitsus otstarbekohasuse seisukohalt peaks selleks kaasa mõjuma, et meie tööstusetiwõtted iga hinna eest ühele wõi teisele poolele läheks (Ägedad wahelhüüded walitsuse lauast: Kes seda ütles? Millest seda järeldata?) Lugu on nõnda, et otstarbekohasuse seisukohalt ei otsusta hoolekande all olewate asutuste üle mitte ainult hoolekanne ega walitsus, waid ka kohus, kes seaduslikult on kutsutud hoolekande üle walwama ja oma otsust tegema. Kuski pool ei ole öeldud, hoolekande seaduses, et kohus peaks ainult mingi wormaalse küsimuse otsustamiseks olema, waid hoolekande kohus, nõnda ka teise järgu järewalwe kohus on kohustatud kõiki asjaolusid ja kõiki tingimisi ära kaaluma, et oma otsust anda. Mis kohtu iseäraldus on. — on erapooletus, millega kohus kõikide huwisid peab lahendama kõikides küsimustes. (Wahelhüüde põllumeeste ridadest.) Teie ütelte selgemalt, kui teil selgust on. (Naer.) Ega ma seda ütelist otsekohe nii pahasti ei mõtelnudki. (Keskel naer.) Meie hoolekande kohtukorraldus on suurelt osalt Wene aja oludest ja tingimistest tekkinud, alguse saanud Wene ajal sellest, et siis hoolekannet käsitasid asutused, mis oma otsustes mitte ei käinud õiguse järele. Wenemaal olid enne kohtute unendamist kõiksugused komisjonid kohtufunktsioonide lahendamiseks, muu hulgas oli hoolekande asi koondatud komisjonidesse. Selle juures nähti aga ära, et see wastawalt kellegi huwisid kaitsta ei suuda. Et kaitseta ja õigusega isikute huwisid rahuldada ja kaitsta, anti hoolekande asi kohtuasutuste wõimkonda. Sellest nüüd järeldada, et kohus ei ole mitte ainult õiguse mõistmise asutus, mitte ainult õigusliste küsimuste lahendamiseks, waid ka walitsusliste wõi administratsiooni funktsioonide kandja — see ei ole meie seisukohalt wähe tähtis. Meie oleme riigiwanema seletusi kuulnud, kuidas tema sellest küsimusest aru saab, nimelt kohtuwõimude iseseiswuse küsimusest ja selle wahekorra riigiwõimuga. Need seletused peawad meile enam kui tähtsad olema, sest riigiwanem asub meie riigis esimesel kohal ja riigil on ju kahtlemata väga tähtis, kuidas riigiwanem õiguslist korda mõistab ja sellest aru saab meie riigi asjade ajamisel, kui ka kõigi kodanikkude elu huwide seisukohalt. Mitte halwaks panemiseks, mitte sihilikuks wastuwaidlemiseks, nende arusaamiste wastu ei kõnele ma, waid põhjuseks on see, et selgitada,

missugune arwamine on õigustatud meie põhiküsimustes, mis riigiwanem siin puudutas. Riigiwanem rääkis Inglis kohtust ja Inglis õiguse arenemise ajaloost. Ta püüdis näidata, et Inglis kohus ei ole ainult mitte kohtulik asutus üksi, waid ka walitsuswõimukandja ja teostaja. Et siis sellest. (Ägedad wahelhüüded walitsuse lauast, keskelt ja äärmiselt paremalt tiiwalt.) et siis järeldust teha, et kohus mitte kohus ei ole ja et tema ei saa mitte lahus olla walitsusest. Oli wist nii? (Ministrite lauast: Ei olnud! Üleüldine naer.) No, lõpu kokkuwõttes pidi ikkagi nii olema, et kohus oma ette ja walitsus oma ette ei saa olla, kui kaks iseilma. (Ministrite lauast: Eika mitte!) Siis peaks ma tõesti paluma waheaega pidada, et riigiwanem saaks ära seletada, mis ta õieti ütelda tahtis. (Üleüldine müra ja naer.) Mina wõin ainult niipalju ütelda, et Inglis kohtust tuleb hoopis teistwiisi aru saada. Inglis õiguslise elu tähtsamaks arusaamiseks on peale Magnacharta weel Habeas corpus act, mis Inglis rahwas peale Karl II ja Jakob I wägiwaldset walitsust maksma pani oma õigusliku arusaamise ja kodaniku julgeoleku ning kohtuwõimu rippumatuse kaitseks. Kui nüüd tahetakse seletama tulla, nagu riigiwanem seda mööda minnes tegi, et Inglis kohtunikka mitte eluaja peale ei määrata, waid aegajalt walitakse, siis ei saa sellest weel järeldada, et Inglis kohtunik walitsuswõimu kandjate meelewalla wõi mõju all seisaks. Habeas corpus act on just loonud selle aluse, mille põhjal Inglis kohus ja kohtunikud on nüüd wõinud teostada aastasadade kestel igasuguseid ülesandeid, küll otsekohe õiguse mõiste, kui ka hoolekande nõuete täitmiseks ning teatawate walitsuse ülesannete teostamiseks ilma et tema oleks kuidagiwiisi surwe alla sattunud. Lugu on nõnda, et Inglis omawalitsus ei ole mitte olnud wiimase 20-ne aasta kestel seda, mis meil ja Wenemaal semstwo ja teiste Inglis omawalitsuse asutuste eeskujule järele kujunenud omawalitsuse asutused. Inglis õigusteadlisest seisukohast oli ta õieti wastasjõud Inglis riigi keskwoimule. Wahelsegamiste ja walitsuse surwe eemaldamiseks loodi Inglis omawalitsus, et rahwas ajaks asju ilma, et walitsuse wõim seal saaks käsitleda. Kui seal ka mõni riigi ülesannete täitja tegutses, siis mitte niipalju, kui praegu, polnud ta Inglis keskwoimu all. Uuemal ajal on aga keskwoim Inglismaal rohkem õigusi hakanud

saama. Neist mõõduandwatest motiividest, mis meile selleks põhjust on annud, ei maksa siin lähemalt kõnelda. Selle juures on ka siis Inglis rahukohtunik ja Inglis kohus, omawalitsuse asju lahendades, olnud ikkagi kohtuasutus ja mitte walitsuse wõimu käsitada ja seda peab silmas pidama, sest wastawal korral wõite teie pealiskaudsetest nähtustest teha absoluut ekslikka järeldusi, milleks mina ka riigiwanema seletusi pean. Kui riigiwanem rõhutas, et meil on isegi hoolekande asi osalt jagatud walitsuse asutuste, nagu põllutööstusministeeriumi ja kohtuministeeriumi wahel, siis wõidakse sellest niisama wähe järeldusi teha, nagu oleks kohus, kui ta hoolekande asju ajab, mitte kohus, waid mõni walitsuse asutus, waid ümberpöördukt, nõnda kui Inglis kohus kodaniku wabadust kaitstes mitte ainult tülüküsimusi lahendab, waid päris walitsuse wõimu alla käiwaid küsimusi. Nõnda peab ka meie kohus neist mitmesugustest ülesannetest hoolimata jääma kõigis asjus iseseiswaks, rippumatuks kohtuks. Ja kui siin eriti kõnelda sellest, et kohtu peale pannakse isegi registratsioon, siis ei ole see mitte meie iseäraldus, waid Kesk-Euroopas oli see nii juba mitmed aastad tagasi. Need kohused pandi aga kohtule peale mitte selleks, et kohtu teha administratiivseks asutuseks, waid taheti seltside wabadust ja seltside kontrolli erapooletust kindlustada. (Hüüe: Ei ole nii!) Kellel seal jälle teisiti oli? (Hüüe: Kana'!) Ah see Kana wärk! (Naer.) Aga ma ütlen, kõik need mitmesugused ülesanded, mis kohtule antakse, ei muuda mitte tema iseloomu, waid see näitab ainult, et neid huwisid peetakse iseäranis tähtsaks, nõnda, et need wõetakse teiste asutuste ringkonnast ära ja antakse kohtu kätte.

Selles mõttes on kõik need järeldused Inglis kohtu ajaloos ja iseloomus ekslikud, kui nendega tahetakse seletada ja mõista anda, nagu ei oleks kohus mitte nii wäga lahus riigiwalitsuse wõimust, et walitsuse wõim ei wõiks mitte ligemasse, no ütleme, omawahelisse läbikäimisesse kohtuga astuda. Seda omawahelist läbikäimist oleme meie enne rewolutsiooni Wenemaal wäga hästi tunda saanud. Kui Schtscheglowitowtschina mõjule pääsis Wene õiguse elus ja kui Aleksander II kohtuseadusi hakati reformeerima Murawjew'i poolt. Waadake, seal ei wõi meie mitte sugugi ütelda, et Schtscheglowitow wõi teised, kes ise olid endised kohtuministrid ja kohtutegelased, et need oleks mingisuguse paha tahtmisega

länud kohtu iseseiswust murdma ja sealjuures kõige inetumaid sihte taga ajama. (K. Ast (sd.) kohalt: Aga Beilise asjus?) Ma ütlen, wäga mitmesuguseid motiivisid ja mõned nendest wäga auwäärilikud, oli nendel, kes katsusid oma paremat arusaamist aluseks wõttes maksmata panna kõiki wõimalikke mõjusid selleks, et kohus oma seisukoha nõnda waliks, nagu need patriootlikud kaalumised seda nõudsid. Aga tagajärg oli niisugune. (Segane wahelhüüe.) See oli tuttaw asi, et siis walitsesid üksikud ministeeriumid ja olid wahest palju tugewamad kui meil ühine walitsus. (W. Linnamägi (kristl.) kohalt: Selles see wiga ongi.) No, kohtu kulul ei saa seda ka mitte kõwendada. Aga waadake, kõik need alglikud, hästimõeldud kaalumised ja mõjud awaldasid siiski üleüldiselt nii wapustawat mõju, et Wene riigi kodanikkude iseteadwuses ja õigusetundes suur murrang sündis. Aleksander II kohtu esimestel aastakümnetel tekkinud suur lugupidamine Wene kohtu iseseiswuse ja rippumatuse vastu ja julgusetunne, et kohus kõigis oludes oskab erapooletult õiget otsust anda igasuguste huwide kiuste ja igasuguste wõimude pealekäämist peale waatamata, see tunne löi waaruma ja löi siis kõikuma see julgusetunne, et meil weel kindel kohus on. Kui Friedrich Suur protsessis weskiomanikuga ja nõudis, et see oma weski ära koristaks, mis teda oma tiibade kahisemisega segas, ja weskiomanik teda mitte ei kuulnud ja asi kohtu ette tuli ning kohtunik otsustas asja weskiomaniku kasuks, siis lasti lendu kuulus hüüdsõna, et Berliinis on weel kohtunikka. Mis see õigusetunne ja kodaniku sisemine jõud rahwaste kultuurilises ja riiklises wäljaarenemises on minewikus tähendanud, sellest on juba kõnelenud rahwaesitajad Inglismaa suhtes. Aga mitte üksi Inglismaal, waid igal teisel suurel ja väikesel maal on see lugu kordunud ühel wõi teisel kujul. Kui meie nüüd siin oma riiki ehitaks, oma õigusriikliseid aluseid mitte küllalt teraselt kinnitades, mitte küllalt teraselt tähele ei pane wõimalusi, mis ühe wõi teise walitsuse wõtte tagajärjeks wõiwad olla, siis ei tea meie mitte, kas wäike Eesti oma sisemise õigusriikluse tegewuse poolest nii kõrgele kaswab, nagu ta seda peab olema. Sellepärast olgu meil mureks, et meie mitte ainult walitsuse otstarbekohasuse seisukohast asju ei hindaks, waid kõige pealt waataksime, et meil wälja areneks just iseseisew kohus oma erapooletu kindluse ja kainusega, walmis otsustama

niihästi tüli, kui ka õiguse ja huwi küsimusi, nõnda kuidas seda aja elukäik nõuab. Kui meie sellest seisukohast vaatame wahetuhtumist pealt, mida puudutab tänane päewakord, siis ei tarwitse meil wäikseid üksikasjalisi seletusi selle kohta nõutama hakata, silmas pidades riigiwanema seletust, et arupärimine mitte ei wasta tõeludele, ja et mitte tema, riigiwanem, ei ole oma isiklikul algatusel kohtu esimeest kutsunud, waid see olewat walitsuse soov olnud. Meie ei taha siin mitte asju puudutada, milliseid on walitsuse liigete omawahelisel nõupidamisel puudutatud. Ma tuletaks aga meele seda, mis juba ajalehes awaldust leidis, ja mida ei ole mitte ümber lükatud. Seal oli seletatud ühe walitsuse liikme poolt läbirääkimiste lõpul, et riigiwanem olla rõhutanud — kohtu esitaja pidagu silmas, et kui asja mitte õieti ei korraldata, siis ei ole mitte Eesti riiki, ei ka mitte Eesti walitsust ega Eesti kohut. Kui meie ka muud midagi ei teaks sellest walitsuse informatsioonist, siis tahaksin ma aga teada, kuidas mõjaks seesugune seisukoha awaldamine walitsuse juhataja poolt riigi ustawa kodaniku peale, liiategi weel, kui tema on wastutusrikkal kohal, nagu kohtu esimees. See oleks umbes seesama, mida ühele usklikule hingele öeldakse hingekarjase poolt — kui seda mitte ei sünni, siis wõid sina põrgutulde sattuda. (W a h e l h ü ü d e d.) Ma tahaksin nimelt teada, kas see informatsioon ainult selleks kaasa aitab, et kohus teaks, kuidas lood on erapooletul otsustamisel, wõi mõjub see kaasa hingeoluliselt nõnda, et kui kohtunik seda südamesse wõtab, siis tema otsusele peab tulema, et tema see erapooletu ja kaine kaaluja ei ole, milleks tema peab olema seaduse ja õigluse suhtes. Isegi siis, kui midagi sellesarnast ei ole öeldud, ei tohiks walitsus kohtu esimeest oma juure kutsuda, et informatsiooni anda. Meie peame ütleva, et see oleks wäga kallak tee, mis kõigest algusest hoolimata, wiimaks paratamata ikka lõpeks Schtscheglowitowschtschina waimus. Lugu on nõnda, et kohus on tegutsemas muidugi esimeses joonis oma sisemiselt tõetundel. Teie peate tunnistama omalt poolt, et meie kõik oleme ühiseluliselt sotsiaalsed olewused, kes mitte ei ole kõigis oma tunnetes ja mõtetes väljaspool ühiskonda, waid meie ümbrus ja üleüldine olukord määrab ära suure osa meie mõtlemisest ja tundmustest ja selles mõttes on ka ühiskondlik ja üleüldine arusaamine kohtu mõjuwõimu suurusest suure tähtsusega meie kohtunikudele ja kohtu sisemise

wäljaarenemise kohta. Kui meil awalikus arwamises ja ühiskonnas tõesti maad wõtaks niisugune arusaamine, et kohut wõib tarbekorral — ma pean siin tähendama, et riigiwanema poolt kutsuti Wabariigi Walitsuse koosoleku ajaks Toompea lossi peale rahukogu esimehe weel kohtunik, kes arustusel olewa küsimuse otsustamisel kohtu istungist osa pidi wõtma — keskwalitsuse ette kutsuda, siis maal, kaugemates prowintside, maakonnawalitsuste esimehed ja linnapead kohtunikka tähtsamatel kordadel oma poole hakkaksid kutsuma. (A. Tupits (põl.): kohalt: See on balaganitegemine!) Teie olete balaganimees, kui asjast aru ei taha saada. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t: K e l l e k o h t a s e e n ü ü d k ä i s?) See läks maaliidu kohta. Kui niisugune tegutsemine maad wõtab, siis kus kohal on teil piir, mille järele ühte asja ühiskonnas ja awaliku arwamise ees peetakse lubamatuks ja teist lubatuks? Siis kujuneks warsti niisugune meeolu, kus ühiskond ei saaks enam igal silmapilgul walwel olla õiguse pärast. Wõitlust õiguse eest peame meie aga tunnistama. Wäga hädaohtlik on, kui kohus ei wõi kodanikkude wabaduse tunnet rahuldada. Kui kohtu peale mõju awaldamist tahetakse riiklistel wõi muudel isamaalistel kaalumistel jätkata, siis wõiks kergesti tulla, et kohus kõige paremal tahtmisel ei saaks õiguse ja igasuguste huwide erapooletu lahendaja olla. Kui aga walitsusel tõesti peaks tarwis olema riigi huwidest läbiimunud seisukohtadel ühel ehk teisel puhul kohtule seletusi anda, siis ei ole siin mitte lubataw, et tarwitataks omawahelise läbikäimise teid, waid kohtu majesteeti tunnistades, peab siin leitama tee, mida mööda walitsuse wõim kohtu majesteedi ees wõib esineda; see on tee, mis kohtu seaduses ja kohtu praksises kindlaks on kujunenud. Kui tarwis, wõib kohus ka kinniste uste taga walitsuse seletused, kus isegi riiklisi saladusi wõib olla, ära kuulata. Nii ei ole walitsusel tarwis kohtu seljataga kohtunikka informeerida. Meie peame sihtima tulewase korra loomise poole. Selles mõttes ongi Rahwaerakond käesolewal juhtumisel oma seisukoha wõtnud. Meie ei taha milgil wiisil walitsusele komistuskiwi ette weeretada. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: K a s t õ e s t i?) Kes teise neerusid hakkab läbi sorima, see waadaku ise enne, et ta oma süda puhas oleks. (A. Tupits (põl.) kohalt: See on „Postimehe“ toimetuse wiis!) No „Postimehe“ toimetuse on igatahes ette, kui

„Kaja“ toimetus. (A. Weiler (töer.) kohalt: Ühesugused mõlemad!) Noh, see kolmas paras on nüüd ka välja tulnud! (Üleüldine naer. Wahelhüüe.) See on niisugune etteheide, ehk tä küll waremalt oli teise wabriku hoolekandja, see on aga niisugune ettekääne, et kohtunikkude enesetundele rahuldust leida. Kui kohtul oleks siin otsekohene esitaja, ma arwan, tema ei jätaks juhust tarwitamata, et kohtunikkude enesetundele rahuldust muretseks. Meil on ainult kohtuminister saadawal ja ma loodan, et ta juhust tarwitamata ei jäta, aga pean tähendama, et kohtuminister on välispidi täiesti korrektelt ja õieti talitanud. Kui esialgul ühe wõi teise huwi mõjul arutama hakati, et kuidas wõib kohus seda otsustada, tema, kui hoolekande asutuse esitaja kohta, kes seal teatawaid huwisid kaitseb, siis pidi kohtunik ajawiitmata keelduma asja arutamisest. Sellest mingisugust etteheidet teha, oleks täiesti ülekohtune. Aga ületädiselt peab ka seda rõõmuga terwitama, et kohtunik, kes küsimuse arutamist pidi osa wõtma, on keeldunud walitsuse juure ilmumast, et seitsmest asjast teatawat informatsiooni vastu wõtta. See näitab, et meie kohtunikkude hulgas on mitte ainult enesetunnet, waid ka kohusetunnet ja ma soowiksin et see heas mõttes edasi kehtaks. Soowiksin ainult, et meie ühiskonna õiguse tunde ja seaduslikkuse tunde edenemine elawamaks ja järjest elawamaks läheks, siis ei oleks wististe mitte karta, et kohus meil ühe wõi teise eksliku traditsiooni tõttu wõiks wäärduda meie rahwa keskel õigusriikluse edendamise sihis. Selleks, et ka Riigikogu, meie rahwa esitus, oma mõjuwõimsat seisukohta awaldaks meie tulewase õigusriikluse sihtjoonte väljaarendamisel, soowitab Rahwaerakonna rühm vastu wõtta järgmist ülemineku-wormeli: „Wabariigi Walitsuse seletusi ära kuulates ja soowi awaldades, et walitsus edaspidi tarwilikkudel kordadel kohtu informeerimiseks riiklistest huwidest teed leiaks, mis tarwilikus kokkukõlas oleks kohtu iseseiswuse ja rippumatus põhinõuetega, läheb Riigikogu päewakorras edasi“. (J. Piiskar (is.): Informatsioon jääb, aga ainult teisest uksest. Üleüldine naer.) Kui teie oma riikluse arusaamise õigest uksest wäljaminemist teostaksite, siis oleks lugu hoopis teine. (Wahelhüüe paremalt poolt: Missugune see õige uks on siis õieti?) Meie ei taha sellega mitte walitsusele ega tema juhile kuidagi wiisi sihi-

likka etteheiteid teha, sellepärast, mis sündinud, aga meie peame oma kodaniku seisukohalt seletama, et see tee, mida on tarwitatud, ekslik on, ja soowi awaldama, et tulewikus see mitte enam ei korduks. See ei tohiks mitte raske olla vastu wõtta seda sihtjoont, sellepärast, et meie oma riiklises arenemises peame wõtma tarwitusele kõik need sihtjooned, mis arwustust välja kannataksid, ilma et sellepärast saaks ei tea missugused hukkamõistmised aluse. Meie tahame oma ülemineku-wormeliga tõesti seda kätte saada, et rahwaesitus eesrinnas waliks juhuse, et õigusriikluse tunnet ja mõtet omalt poolt toetada ja edustada.

Kaubandus-tööstusminister J. Kukk: Ma wotan sõna ainult paariks faktiliseks märkuseks. Herra Tõnisson on minu seletustest asja välja seletanud, mis mina sugugi puudutanud ei ole. Mina ei puudutanud mitte ühegi sõnaga oma tänastes seletustes riigi- ega eratööstuse wahekordi, waid rääkisin Eesti tööstusest üleüldse. Rkl. herra Tõnisson küll õiendas oma endist seisukohta sadamatehaste wõimise kohta, teda mitte wäljamaa firmaga, waid eratehastega wõrreldes kodumaal. See on nüüd muidugi waks wahet endise seletusega. Ma toon weel andmed selle asja kohta ette, mis Riigikogu huwitada wõiks. Kõnealolewaid turbapresse pakkus Saksa firma Koppel-Anrep 140.000 Saksa marka tükk — Saksa margakurs oli sel ajal 210—220. Krull, kui ainukene spetsiaaltehas sellel alal, nõudis üks miljon marka. Wõistlusel, mis 15 nowembril ära peeti, oli kõigi kalkulatsioonide järele Krull määranud kergemate presside hinnaks 750.000 ja raskemate presside eest 900.000 marka. Sadamatehas ei ole mingisugust eelarwet ette pannud, on ainult teatanud, et nemad 1.300 marka puud kaalu järele seda tööd wõiks teha. See wõiks olla 10—15% odawam, kui Krulli tehase hind. Nii on käesolewad faktilised andmed. Ma ei taha selle küsimuse juures lähemalt peatada, arwates, et riigi- ja eratööstuse küsimuse arutamiseks on wõimalik teine aeg.

K. Ast (sd.): Käesolewa arupärimise peale on Wabariigi Walitsus laiemalt wastanud, kui arupärimises eneses esitatud küsimuste peale tarwis oleks olnud wastata. Kõige pealt tuli, arwan ma, suuremale osale Riigikogu liigetele sootu ootamata see ristija Johannes, kellena esines herra kaubandus-tööstusminister, teed walmistades herra riigiwanimale. (Naer.) Herra kau-

bandus-tööstusminister tõi siin omalt poolt nagu sissejuhatuse herra riigiwanema wastusele. Seda sissejuhatust oli tarwis mingisuguse meeoleolu loomiseks. Kuid oma sissejuhatusega on kaubandus-tööstusminister tõmbanud arupärimise arutusse asju, mis arupärimisega otsekohe mitte seotud ei ole. Selle asemel, et wastata arupärimise peale, mis käib kohtuwõimu — nagu walitsus ütleb — „informeerimise“, õigem, kohtuwõimude peale mõju awaldamise kohta, — selle asemel on pikalt ja laialt räägitud sellest, kui suur tarwidus on tõmmata meie tööstusesse wäljamaa kapitaali jne. Kõik need on sarnased küsimused, mis kaubandus-tööstusminister oleks wõinud käsitada ka tol ajal, kui praegune Wabariigi Walitsus Riigikogu poolt kinnitati. Siis oleks wõinud rääkida sellest, kui ühest osast walitsuse deklaratsioonist, mis ta teatawasti tänapäewani Riigikogule wõlgneb. Tol korral herra kaubandus-tööstusminister sõna ei wõtnud oma kawatsustega kaubanduslisel alal tutvustamiseks, teeb seda aga nüüd mööda minnes sootu teise asja arutamise puhul. Oleks muidugi täiesti üleaarune tema seletuste peale wastata, nende peale sama pikalt reageerida, nagu tema seletused pikalt ja laialt ette kandis. Nende jaoks leidub, nagu herra minister isegi tähendas, sündsam aeg ja koht.

Mina tahtsin hoopis lühidalt peatada herra riigiwanema sisuliste seletuste juures. Tuleb wälja, et asi tõepoolest halwem on, kui meie endale ette kujutasime. Meie teades sündis mõjuawaldamise katse ainult herra riigiwanema poolt. Seda arwamist kinnitas ka walitsuse häälekandja „Waba Maa“, kes koguni tõendas, et herral riigiwanemal selles asjas küll mitte õnnelik käsi ei olewat olnud. Sellest wõis siis järeldada, et kui selle „informatsiooni“ katse teistesse kättesse oleks antud, siis oleks arwatawasti õnnelikumad tagajärjed olnud. Nüüd aga kuuleme Wabariigi Walitsuse enda Riigikogule antud seletustest, et kohtu peale mõju awaldamise, wõi „informatsiooni“ katse mitte ei ole läinud herra riigiwanema isiklisest algatusest wälja, waid on sündinud terve walitsuse otsuse põhjal, nii et kui siin rääkida õnnelikust wõi õnnetust käest, siis käib see terve walitsuse kohta ja kõige pealt herra kaubandus-tööstusministri kohta, kes teatawasti pärast kohtuotsuse awaldamist ajalehtedes, isesugusel wiisil oma arwamisi selle küsimuse kohta awaldas. Igatahes ei ole herra kaubandus-tööstusminister mitte ümber lükanud seda, mis ühe walitsuse erakonna hää-

lokandjas ilmus. Järjelikult on meil siis tegemist, — kordan weel, — siin kohtule „informatsiooni“ andmisega mitte riigiwanema, waid terve walitsuse poolt. Aga need üksikasjad, kuidas seda „informatsiooni“ anti — neid üksikasju puudutas muuseas rkl. herra Tõnisson lähemalt — näitawad, et siin mitte süüta „informatsiooniga“ tegemist ei ole, waid et siin mõju awaldamise katse tõepoolest maad leidis. Nagu herra riigiwanema seletusest järeldada wõib, sai ka kohtunik sellest „informatsioonist“ niiviisi aru. Herra riigiwanem rääkis, et kohtunik olewat wäga närwiline olnud ja mitmel puhul „schtscheglowitowschinat“ nimetanud ning selle wastu katsunud protesti awaldada, et kohtu peale mõju püütakse awaldada. Kui nüüd kohtunik niiviisi aru sai, siis, anustatud herrad Riigikogu liikmed, pidid tal selle järelduse tegemiseks põhjused olema. Meie kohtuametnikud on harjunud ju loogilisi järeldusi tegema, nii et see kohtunik, liiategi weel kohtu esimees, pidi loogilise järelduse tegema riigiwanema sõnadest. See asjaolu ise, et kohtunik end tundis personaalselt haawatud olema, kui walitsuse poolt tema peale katsuti mõju awaldada, juba see fakt on kõige raskemaks tõenduseks sellele, et sarnast surweawaldust tegelikult on püütud teostada. See on aga hukkamõistetaw nähtus riiklises elus. Wäga huwitawalt ja wäga lopsakalt kõneles herra Tõnisson siin loo weskitiibadest, majasteedist ja kohtust. Meie riigiwanem kujutas juba enesele ette, et selle maja ümbert, mis temale ehitatakse, kõik weskitiivad häwitatud on. Täna Riigikogu koosolek on aga näidanud, et ei ole weel õnneks Eesti riigis kõik weskid esimese riigiwanema eest maha kistud, ja et seda ka edaspidi teha ei lubata. Meil loodetawasti suudab kohus ka edaspidi oma täit erapooletust ja iseseiswust alal hoida, ja selleks on Riigikogu kohustatud oma mõjuwa sõna kaasa ütleva.

Rahwaerakonna poolt ettepanud ülemineku-wormel ei ole küllalt otsekohene ja selge. Siin ei ole walitsuse tegewust mitte hinnatud, kuna meie arwates seda tingimata peaks tegema. Sellepärast ei saa meie hääletada Rahwaerakonna rühma ülemineku-wormeli poolt, waid ma panen ette Sotsiaaldemokraatlise rühma nimel järgmise motiweeritud ülemineku-wormeli: „Walitsuse seletust ära kuulates ja silmas pidades, et Wabariigi Walitsuse liikmete poolt on kohtu tegewusse segatud seaduses mitte ettenähtud korras, kohtuotsuse peale

mõju awaldamise otstarbel ja niisuguses teguwiisis kohtute rippumatuse põhimõtte rikkumist nähes, loeb Riigikogu walitsuse wastuse rahuldamatuks ja läheb päewakorras edasi."

Juhataja K. Wirma: Sõna on riigivanemal.

Riigivanem K. Päts: Riigikogu liige herra Tõnisson pööras mitme poole et eelgitust saada selle kohta, mis mina ütlesin. Sel puhul tekkinud üleüldise hea meeoleolu tõttu jääb aga raskeks otsustada mis ma siis öieti herra Tõnissoni arwates ütelda olla tahtnud. Ma pean oma kohuseks seletada eksiarwamiste ärahoidmiseks, et ma Inglis kohtutest kõneledes ütlesin, et Inglis rahwas Inglismaal, sellepeale waatamata, et seal kohtute kätte mõnel puhul koondatud administratiiv ja kohtuwõim, wahet oskab teha üksikutel kordadel, millal kohus talitab kui administratiiv võim ja millal ta ainult kohtuwõimu teostab. Inglis rahwas teab, et ülemkoda siis administraator on, kui ta korraldusi teeb ja määrusi annab ja, kui seesama asutus õigust mõistab, ta siis kõrgem kohus on. Tähendab, Inglis rahwas oskab wahet teha kohtu funktsioonide wahel. Ka meil on juhtumisi, kus kohtu nime peale waatamata kohtu kätte on koondatud asjad, mis mitte õigusemõistmised ei ole, waid et kohus osalt ka administratsiooni korraldusi annab. Niisugune on ka hoolekande kohus, mis mitte kohtuasutus ei ole, waid mis meil administratiiv korras loodud on. Balti eraõiguste kolmandamas kogus on isegi paragrahwid, mis seda tõestawad. Seal on öeldud, et hoolekande asjus hoolekande kohtute peale kaebatakse kubermangu walitsuste asjus maksmapandud korras. Sellest kõigest järeldust tehes wõin ütelda, et walitsus, seda silmas pidades leidis, et siin ei ole mitte tegemist õigusemõistmise tegewusesse segamisega. See on kõik, mis ma ütelda tahtsin — õienduseks.

Peale selle pean weel ütlema, et ma hra Tõnissoni kõnet suure huwitusega pealt kuulasin ja et minul siis midagi wanast Wene kirjandusest meele tuli. Nimelt see, kuidas Joan Hirmus würost Andrei Kurbskile kõiksugu süüdistusi oma kirjades ette heitis ja kuidas Kurbski talle wastas: „Sina, majesteet, oled suuri ja häid sõnu rääkinud, aga pööra wahest ka need etteheited oma poole.“ Sedasama tahaks ma ka herra Tõnissonile, kes nii kangesti kohtute puutumast kaitseb, ütelda. Herra Tõnissoni walitsuse eesotsas olemise ajal

ei kõneldud mitte nõnda palju sellest, et kohtuwõimusse ei tohi walitsus ennast segada. Ma tuletaksin ainult meele, et herra Tõnissoni allkirjaga on meil 19. jaanuaril 1920 a. wälja antud seadused ilma loata wiinapõletamise kohta, liikumata waranduste wõõrandamise korra muutmise kohta ja määrus hangeldajate ja liiakasuwõtjate kohta. Nende seaduste järele on antud asjade otsustamine erikomisjonide kätte, millede tegewuse üle kaebada wõis ainult siseministrile. Kui need, kes esinesid kohtuwõimude rippumatuse asjus arupärimisega, oleksid selle arupärimise põhjendustes ära näidanud kõik need seadused ja määrused, mis nad ise kohtuwõimude tegewuse kitsendamiseks maksuma pannud, siis oleks järeldada wõinud, et siin on tegemist inimestega, kellel õige iseäralik mõõt on oma ja teiste tegewuse hindamiseks. Teadagi, ei ole armas neid asju siin kuulda, kuid enne arupärimise awaldamist oleks neil seda tarwis olnud meele pidada.

Süüotsijad tõendawad, nagu oleks walitsus ennast kohtu õigusemõistmise funktsioonidesse seganud. Kohtu funktsioonidest leiame küllalt seletusi kohtupraktikast, ja nimelt selles mõttes, et eraldatakse õigusemõistmise funktsioonid kohtu walitsuse funktsioonidest, ja weneaegne praktika nõuab kindlasti, et õigusemõistmise funktsioonides tuleb kohtupidamise korra järele käia, kuna kohtu walitsuse funktsioonide teostamisel tuleb walitsemise määrusi silmas pidada. Walitsuse süüdistajad said sellega walmis, et otsekohesed õigusemõistmise funktsioonid anti administratiiv võimu kätte ja siis ei leitud mitte, et see meie riigile hädaohtlik oleks, ei seletatud mitte, et sellega kohtule ülekohtu on tehtud. Siis oli see otstarbekohane. Nüüd tuldakse pahemalt poolt kõiksuguste weskite mahatõmbamise mõistukõnedega. Neile weskite kaitsjatele tuletaksin meele juhtkirja, mille alla on kirjutanud Anton Palwadre. See juhtkiri on awaldatud siis, kui taheti hangeldamise wastu wõitlemise komisjon ära kaotada. Juhtkirjanik hra Palwadre ütleb, et need komisjonid loodud on sellepärast, et hõrlik kohus liig pikale wenib, kuna nende komisjonide otsuse peale wõib edasi kaebada ainult siseministrile, kelle otsus lõplik on. Edasi, awaldatakse kahjatsust selle üle, et mõned juristid waenulised olla komisjonide wastu ja selles kohtu tegewusele waheseisemist leiawad. Olla ju kodanlised kihid ja ajalehed need, kus hangeldajate ja liiakasuwõtjate kandidaadid pesitsewad,

kuid nüüd rutata nad wabariigi kodaniku wabadust ja põhiõigusi kaitsma. Nendele seltsida ka mõned kohtutegelased ja õigusteadlased protesteerides kohtu tegewuse ala kitsendamise vastu. Kohtuministeri teeriumi tegelased olla wõetud walju arwustamise alla, ehk küll kohtuminister isiklikult määruste suurem poolehoidja kunagi ei olla olnud. Siis kahjatsetakse juhtkirjas, et nüüd olla walitsuses selle seltskonna wool maad wõtmas, et tahetakse neid asutusi ära kaotada. Lõpuks öeldakse, et meie auwäärt kohtutegelased ja õigusteadlased aga peaks meele pidama, et hangeldajate vastu wõideldakse praegu erakordsete abinõudega ja harilikult makswad kriminaalkoodeksid ei ole mitte tunnistatud selles suhtes õigusteaduse aluseks ja lõpuks.

Kriminaalkoodeksid, mis kohtuasutus peab omale aluseks wõtma, ei ole weel õigusteaduse wiimane punkt, waid on siin nus toodud, iseäraline seadus ja iseäralised kohtud. Nii talitati siis, kui wõim käes oli. Ja need mõjuawaldused, mis sel ajal meeli ärewil hoidsid, olid palju kaugemale ulatamad, kui need, mis praeguse walitsuse süüdistamise otstarbel katsutakse ette tuua. Kui tahetakse teada saada, kuidas sel ajal neis asutustes kohut mõisteti, mis sugused „kõlisewad“ mõjuawaldused siis makswad olid, siis pöörake Tallinna seltskonna poole, kus kõik see mitte saladuseks ei ole. Ma arwan, see ei ole ka Riigikogule saladus. Ma wõiksin siin neile, kes weskite mahatõmbamisest kõlawaid sõnu tegid ja enesele vastu rindu lüües kohtu ja õiguse mõistmise kaitsjaid kujutasid, ütelda, et neil puudub õige wahetegemine kohtu ja administratsiooni wõimude wahel. Ühest Prantsuse mungast räägitakse kui ta kirikus näidanud hauda, kus keegi äratapetud prantslane oli maha maetud, ja temale öeldi, et see olla kohtuotsusel tapetud, siis ta wastanud: „Ei, selle tapsid komisjonid ära.“ Sellest mungast wõiksid mõnedki eeskuju wõtta. (K ä t e p l a g i n.)

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun publikumi mitte niisugust meeleawaldust teha.

A. Palwadre (sd.): Mulle näib, et Wabariigi Walitsus arupärimise peale wastamisest siiski tahab nagu kõrwale hoida, nagu ei tahaks tema wastata sisulikult selle peale, mis tõepoolest kõne all on. Ei ole mitte päewakorras meie majanduspoliitika seletamine ja kohtute arenemisajaloo seletamine. Sellest wõiks küll rääkida, kuid seda ei saa wastuse peapunktiks pida-

da. Peaküsimus on ikkagi selles, kas on Wabariigi Walitsus kohtunikka kutsunud walitsuse koosolekule, mis otstarbel ja kas ta on katsunud nende peale mõju awaldada herra riigiwanem rääkis sellest kui faktist, et kohtunikka on Toompeale kutsutud, aga kas see kokkukõlas oli meil praegumaks wate seadustega, sellest katsus ta wähe rääkida. Selle asemel tõi ta aga ette Inglis ajaloo, millega kaudsel teel tahetakse mõista anda, nagu oleks käesolewal korral tegemist olnud kohtu administratiiv funktsioonide täitmisega ja nagu oleks walitsus õigustatud olnud kohtu liikmeid Toompeale kutsuma, et nendele asja kohta selget informatsiooni anda. See seletus on ainukeseks sisuliseks seletuseks küsimuse peale ja seda ei wõi pidada ometi rahuloldawaks. Kui riigiwanem tõi ette muuseas erakordse komisjoni loo hangeldamise ja liiaku wõtmise vastu wõitlemiseks, siis oleks riigiwanem pidanud tegema ka järeldused sellest. Minu rühm ja mina isiklikult leidsime tol korral, et aeg erakorraline oli. Kui on tarwis rutuliselt mingisugust pahet kõrwaldada, siis peab selleks ka erakorraline korraldus loodama. Sellel seisukohal olime meie ja sellel seisukohal asun mina isiklikult praegu weel. Kui aga erakorralised ajad möödas on, alles siis wõib nende funktsioonide täitmine uuesti kohtute alla kuuluda. (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t. Riigiwanem K. Päts: Sarnane oli Schtscheglowitowi talitamise wiis.) Herra riigiwanem, tuletan teile meele, et Schtscheglowitowi ajal ei antud kohtu käest mingisuguseid asju komisjonide kätte, waid kohut sunniti teatawaid otsuseid tegema. Ma mäletan, et enne sõda Jüri Wilms'ile, kui wanutatud adwokaadi abile rahukohtutes asjaajamise loa andmise puhul — kohtupalati wanem esimees tuli Tallinna, kutsus rahukohtunikud kokku ja tegi neile peapesu, miks on antud asjaajamise luba Jüri Wilms'ile. Kaks kohtunikku saadeti Tallinnast ära. Tallinna adwokaadid mäletawad wäga hästi seda asja. Nii talitas Schtscheglowitow. Ei ole meie rühma ega minu tahtmine olnud erakordsete komisjonide toetamise kaudu kohtu peale surwet awaldada. Just wastuoksa. Et etteheiteid kohtule ära hoida — ei tahtnud meie mitte tema peale sarnaseid ülesandeid panna, mis hariliku kohtu tegewusega kokkukõlas ei ole ja mille puhul temale etteheiteid oleks wõidud teha. Wabariigi Walitsus ei tohi aga kohtu peale mõju awaldada, temale asjaolusid esitades seaduses mitte

ettenähtud teede läbi. Pean veel juure tähendama, et „informeerimine“ käesolewal korral täiesti otstarbetu mõjuwaldamise katse oli „kõlbmatute abinõudega“. Informeeriti rahukogu esimeest, kes asja arutamisest üleüldse osa ei võtnud. Õige tee oleks olnud dokumendid ja tarvilikud seletused esitada woliniku kaudu kohtule kohtuistungil. Seda ei tehtud. Harilikku teed ei tarwitatud. Taheti kutsuda kohtu liikmeid Toompeale. Õige wastuse walitsusele andsid kohtunikud, kes Toompeale ei ilmunud. Täiesti imelikuks ja arusaamatuks jääb kutse rahukogu esimehele. Peab arwama, et tema kaudu mõju taheti awaldada teiste kohtunikkude peale. Riigiwanema seletus igatahes ei selgita asjaolusid. On üle astunud sellest korrast, mis on ette kirjutatud kohtule asjaarutuste jaoks ja selle sammu on teinud Wabariigi Walitsus kohtu peale surwet awaldada tahtes.

Juhataja **K. Wirma**: Enne, kui sõna anda järgmisele Riigikogu liikmele, teatan, et on sisse tulnud kirjalik ettepanek Riigikogu liikme Parik'u poolt, mis on järgmine: „Wabariigi Walitsuse seletusi arupärimise peale kohtuwõimude rippumatu se rikkumise asjus ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Kohtuminister **J. Reichman**: Hra rahwasaadik Tõnisson soovis teada saada, mis mul kohtute kaitsmiseks ütelda oleks. Ma pean ütlema, et mul kohtute kaitsmiseks siin midagi ütelda ei ole. Asun sellel seisukohal, nagu hra riigiwanem, et meil tuleb küsimuse otsustamisel kohtuline tegewus administratiiv asjus puhtkohtulisest tegewusest eraldada. Hra Tõnisson rääkis pikalt ja laialt sellest, et iga suguse kohtute tegewuse peale tuleb waadata kui kohtuwõimu tegewuse peale. Mina ei taha hra Tõnisson'iga teoreetilisi waidlusi alustada. Olen rohkem tuttaw praktikaga, kui teooriaga ja sellepärast wõiksin omalt poolt asjale juure lisada, et weneaegne praktika nähtawasti mitte sellel seisukohal ei asunud, mida hra Tõnisson kaitseb. Kõrgemas kohtus, nimelt senatis, tekkis kunagi küsimus, kas on kohtutel nõndanimetatud kohtu walitsemise asjades niisamasugune laialine õigus seadusi seletada, kui puhtkohtulistes asjades, see on protsessi asjades. Senat asus seisukohale, et kohtu walitsemise asjades kohtutel mitte niisugust laialist seaduse seletamise õigust ei ole, kui protsessi asjades, sest kohtu walitsemise asjades ei tegutse kohus mitte

kui kohus, waid kui teataw administratiiv wõimu kandja. Selgub, et Wene kõrgem kohus on wahe teinud kohtute puhtkohtuliste funktsioonide ja kohtute kätte antud administratiivwasjade ajamise wahel. Kui arwesse wõtta, et käesolewas asjas walitsuse mõjuwaldusest kohtute puhtkohtulise tegewuse peale juttugi olla ei wõi ja kui silmas pidada, et herra rahwasaadiku Palwadre tõenduste järele siin ainult mõjuwaldamisest kõlbmata abinõudega jutt wõib olla, arwan mina, et siin kohus, kui niisugune iseäralist kaitset ei tarwita.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **J. Bergman**.)

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Riigiwanema seletuse järele pean tunnistama, et ma temast päris õieti aru saanud olen ja need järeldused, mis mina tegin, olid täitsa õieti tehtud. Mis nüüd sellesse puutub, et riigiwanem uuesti rõhutab, et tema arust ei ole Inglis kohus mitte ainult kohtu mõiste alla kuuluw asutus, waid ka teataw walitsuse asutus, isegi neil kordadel, kui kohus õiendab teatawaid ülesandeid, mis ei ole tülide lahendamine, waid ka kodanikkude huwide kaitse. Isegi sarnastel kordadel jääb tema ikkagi kohtuks ja ei saa keegi ütelda, et neis asjus wõib kohtu, kui mõne walitsuse asutuse peale waadata. Kui nüüd aga kohtuminister lisaks toob, et tema, kui praktika-mees, aru saab asjadest, et siin ei ole muuga, kui kohtu walitsuse asjadega tegemist olnud, siis mina ei ole küll kohtupraktikaga enam 25 aastat tegemist teinud, kuid küsiks kohtuministrilt ja edaspidi ka riigiwanemalt, et kui see tõesti oleks nüüd, nii ütelda, kohtu walitsemise asi olnud, kas siis oleks seda awalikult kohtulik koosolekul arutatud, wõi oleks pidanud minema kohtu korraldawale koosolekule? Asja ekslikkuse selgeks tegemiseks ei tarwitse mul muud ütelda, kui seda, et see seletus on algusest otsani täitsa ekslik ja põhjendamata ja mina wõin siis ka lühidalt kinnitada, et kõik korduwad seletused ei muuda asja sisulist külge. Mis aga sellesse puutub, et riigiwanem isiklikka asju õiendada tahtis, siis wõin ma ütelda, et kui ma ka Jaan olen ja ka Hirmus oleks, sest Joan Hirmus tähendab wist Eesti keeles ka Jaan Hirmus, siis ei ole ma sel korral tarwitanud neid ilusaid sõnu mitte wihast ja ei ole ka mitte õige nende seletustega katsuda walmis saada lüürilise elewuse läbi ja on ka täitsa asjata ette tuua neid õnnetumaid komisjone, kui ka sele-

tust inimese surnukslõomise ja munga üle. Komisjonid pandi maksma seadusandlisel teel ja Eesti rahwa kõrgem esitus, s. o. Asutaw Kogu, on need seadusandlised aktid heaks kiitnud, järjekult ei ole siis see mitte minu isiklik ega tolleaegse walitsuse tahtmine, waid need komisjonid ja korraldused olid tarwilikud neis arukordistes asjaoludes, milles siis walitsus asus. Peaks nüüd küll imestama, kui ka nüüd weel tahtakse nõnda walitseda, nagu 1919 ja 1920 aastal, s. o. sõjaajal, kus suuri kitsikusi tuli üle elada. Nüüd, kus walitsuse esitajad ja nende sõbrad ajalehtedes on enam kui üks kord toonitanud, et meie normaal oludes oleme, ei ole mitte tarwis sõjaaegseid arukordseid kogemusi ette tuua riikliste pahede kõrvaldamiseks ja neid ette toudud sõnu kohtu rippumatuse ja iseseiswuse kaitseks. (A. Weiler (töer.): On ka väga lüüriline! Üleüldine naer.) Tema tahab midagi paksemat saada? Noh, igal inimesel peab ju oma toit olema. Mina pean aga ütleva, et need wõrdluskatsed ei tohi meid mitte eksitada hindamast asja tuuma. Kohus jääb kohtuks, kuigi ta ka tülisid õiendab, kodanlisi huwisid kaitseb, ehk isegi walitsuslisi ülesandeid täidab ja temaga tuleb kui kohtuga ümber käia, teist teed ega teist arusaamist ei wõi olla.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär W. Pezold).

J. Kana (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui herra Tõnisson räägib siin sellest lüürikast, mis teistel olemas ja temal mitte, siis tahan ma ütelda, et ta isiklikult minu peale mulje jättis, mis ilus oli. Kui aga täna herra Tõnisson ilmus siia ja hakkas meie kohut tõrwana, kõrwu seades mingisuguse Schtscheglowitow'iga, siis kadus mul usk selle sisse, et siin asja tõsiselt wõetakse, siis tekkis mul tundmine, et siin tahetakse mingisugust iseäralikku meeoleolu luua. Üleüldse ei saa ma aru, kuidas siin wõidakse, rääkides meie kohtust, wõrrelda teda Schtscheglowitow'i kohtuga, igati teab, mis ja kes oli Schtscheglowitow. (J. Tõnisson (rhw.): Ma ei ole seda ju wõrrelnud.) Nojaa, muidugi mõista. (A. Weiler (töer.): Nad saawad teineteisest väga hästi aru.) Teatud selgituse järele saame meie, ju väga hästi teineteisest aru. (Naer.) Aga ilma iseäralise selgituseta ei saa ma küll kuidagi wiisi aru, kuidas wõib meie kohut wõrrelda Schtscheglowitow'i kohtuga. (J. Tõnisson (rhw.): Lubage, ma

ei ole mitte üks teips wõrrelnud.) Ma ei tea. (J. Tõnisson (rhw.): Ma ka ei tea. Naer.) Ma wõiksin teile ka niisamuti wahela sähwata, herra Tõnisson. (J. Tõnisson (rhw.): Katsuge ära! Naer.)

Juhataja K. Wirma: Ma palun rahu!

J. Kana (töer.): Kui teie tähendasite seda, et meie kohtu peale mõjutakse just niisamuti, nagu seda tehti Schtscheglowitow'i ajal... (J. Tõnisson (rhw.): Wõidakse mõjuda wahest edaspidi.) Kuidas saadakse siis edaspidi mõjuda? Nüüd on herra Tõnisson ennat siis niikaugemale wälja rääkinud. Herra Tõnisson ütles siit kateedri pealt, et kui kõrgem asutus annab seadused wälja, et siis ei ole midagi parata, et siis peab kohus piiratud olema. Niisugusel teel ja niisugusel wiisil, nagu seda herra Tõnisson tähendas, meie oma kohut küll piirata ei saa, siis oleks meie sunnitud oma põhiseadust ära muutma. See oleks just, nagu herra Tõnisson ei teaks, et meie kohus ei ripu mitte ära meie walitsusest, waid et ta koguni iseseisew asutus on. Ja ma arwan, et kogu see kaitsmine on täna üleliigne. Meie kohus teie kaitset siin ei tarwita, tema ei ole lasknud enesega midagi niisugust teha, mis seaduswastane oleks.

O. Gustawson (is.): Ma wõtsin enesele julguse pöörata Eesti majesteedi Jaan Hirmsa kõne ja tooni mitte ainult selle majesteedi enese, waid kogu majesteedi kodanluse wastu. Ja seda järgmistel põhjustel. Põhjendades tänast arupärimist kohtu rippumatuse rikkumise suhtes ütles herra Tõnisson otsekohe, et tema ei loe, tarwilikuks puudutada neid asjalisi wõi olulisi aluseid, mille arupärimine põhjeneb. Ja täna jättis ta need olulised alused samuti täiesti puudutamata. Ning paratamatult öieti. Aga ainult selles mõttes, et herra Tõnisson, kes ta enda attestatsiooni järele tahab olla see osimest ja ehtsamat sorti riütel Eesti demokraatlikes wabariigis, riütlina hirmuta ja täustipp kodaniku kohustundlikus julguses, teadliku arglikkusega püüdis mööda hiilida neist olulistest põhjustest, et arupärimise raskuspunkti nihutada sinna, kus ta tegelikult mitte ei asene. Sest on tõsiasi, et seda arupärimist ei kannu püie kohtu rippumatust kui sarnast kaitsta ning teda hoida edaspidise rikkumise eest, ei ka mitte tahtmine päästa meie riigi warandusi ja rikkusi maa ja rahwa huwides. See arupärimine on tingi-

tud sellest, et ühe kodanlise kildkonna ainelised huwid on sattunud wastollu teise kodanlise kildkonna aineliste huwidega. selle tagajärjel, et walitsus on tahtnud olla heldem ja armulisem ühele kildkonnale teise kildkonna kulul. Ma ütlen otsekohe, siin ei ole mitte kohtu rippumatus rikutud, waid kohtu rippuwus. Sest selge peaks olema, et seda rikkuda ei saa, mida olemas ei ole. Rääkida kodanlise kohtu mittekodanlisest rippumatusest — see on muinasjutt, mida usuwad kõige vähem just need herrad, kes sellest pasundawad. Sest õigusemõistmise jumalanna silmilt on side juba ammu nurka wisatud. Ta waatab terawasti, kes tema järje ees seisab, et selle järele kohut mõista, missugusse kihti kohtu ette ilmuja kuulub. Herra Tõnisson ütles oma arupärimise põhjenduses täiesti õieti, et ei ole tähtis asja wormiline ja wäline külg, waid just see sisemine hingeolu, millega ülesannete täitmisele asutakse. Ja seesama herra Tõnisson ei saa salata, et Eesti kodanluse sisemine hingeolu on algusest peale ja praegugi äärmiselt waenulik Eesti töörahwale. See sisemine hingeolu dikteerib ette ühe ja selle ainsa joone, mida on pidanud ja peab praegune walitsus. Ja see joon on: „hüda töörahwale“. Herra Tõnisson komandeerib meie riigimehi silmi pöörama Briti riigi ja ta kohtu poole. Seal wõiwat iga mees rahus teha oma tööd ja olla mureta, sest kõikide üle walwata Inglis kohus. Ma usun aga, et herra Tõnisson wäga hästi teab, et Briti proletariaat seda illusiooni mitte ei jaga. Tema teab wäga hästi, et praegu Inglise proletariaat sammub streigist streiki ja rahutusest rahutusse, selles kindlas ja kõigutamatus teadmises, et tema tööd ja ta wabadusi ei kaitse mitte rippumatu kodanline kohus, waid tema oma organiseeritud jõud ja aktiwiteet. Ja kui see on nõnda Inglismaal, kelle kodanlus äärmise kawalusega mõistab warjata oma tõsist nägu ning oskab otse taskukunstniku osawusega käsitada kodanlise riigi surweaparaati ta kohtu ning kõige muuga, mis öelda siis ülidemokraatliku Eesti kohta, kelle kodanlus ja walitsus kõike muud on, ainult mitte targad ja ettewaatlikud. (J. Tõnisson (rhw.) kohalt: Kuidas teie temast siis jagu ei saa?) Mis öelda selle Eesti kohta, kus demokraatiat teostatakse walge terrori põhimõtete järele hoolimata jultumusega. Mis öelda selle Eesti kohta, kus töölised on asetatud väljaspoole seadust paariatena, keda ei kaitse ükski paragrahw (O. A m b e r g (kristl.) kohalt: See

on sealpool Naroowat) ja kelledele wõiks jagada hoolimatuid jalahoopide iga pisem kui wõimumees. (Chr. Kaarna (töer.): Missuguses see seisab?) Sarnastes oludes tulla ja rääkida: olgem kui inglased, seda wõib öelda ainult herra Jaan Tõnisson ja üks selleks, et teha wõllanalja peaminister Jaan Tõnisson'i kulul. Peaminister Jaan Tõnisson näitas omal ajal wäga põhjalikult, et tema walitsemiswõtted ei sihi mitte Briti riigi poole, waid palju lähemale: lähem temale oli tsaariaegne Wenemaa. Kujutage omale ette, kuidas tänawu Inglismaal mäetööliste streigi wastu wõideldi ja kuidas meil Jaan Tõnisson omal ajal raudteelaste ning postitelegraafi teenijate streiki sumbutas sõjaseaduse ja surma ähwardusega. Streikijatele pandi püssitikk rinna ette: kas lähete tööle, ehk — seinä ääre. Seda süsteemi, mida siis käsitas herra Tõnisson ühes parteisõbra herra Einbundiga, on meil süwendatud ja süwendatakse sellesama Tõnisson'i õnnistusel ning sama Einbund'i eestkostel, igapäew. Tarwitseb ainult tähendada, et meil on niikaugele mindud, et ollakse tööliste ametiühisuste, kui sarnaste wastu, ning eitatakse tööliste koaliseerimisõigust põhimõttelikult. Inglismaal loetakse iseendast mõistetawaks tööliste õigus liituda ametiühisustesse, aga meil on sama iseendast mõistetaw, et ametiühisusliku liikumise wastu wõidelda tuleb kõigi seaduslikkude ja mitteseaduslikkude wõtetega. Saaremaal tehakse protokolle ja weetakse inimesi politseisse lihtsalt sellepärast, et nad on julgenud minna awalikule koosolekule, kus arutusel oli ametiühisuse asutamisküsimus. Kas see on Briti ideaali teostamine? Õelge mu herrad, kas on üleüldse wõimalik minna weel kaugemale elementaarsemategi kodanikuõiguste eitamises tööliste suhtes. Ent see ei ole miski ime, et Eestis nõnda teostatakse, otse wastuoksa: see oleks otse sinine ime, kui toimetataks teisiti. Meie walitsus peab tegutsema nõnda. Ta ei saa olla teistsugune, kui ta on. Sest meie walitsuses ja ta wõtetes peegeldub meie tõusik-kodanluse hingeilm terwes omas apluses ja jõhkruuses. Meie walitsusel on ainult üks sisu ja kuju ning pealkiri: tõusik-kodanluse jõhkrad tõekspidamised.

Eriti on Riigikogu enamuserakonnad, selle asemel, et piirata katsuda walitsuse ahneid apetiite, neid omalt poolt aidanud õhutada, neile täit auru peale panna.

Korruptsiooni waim, millest kõneles käesolewa arupärimise põhjendaja, herra Tõnisson ja mis lehwib terwes meie kodan-

lises walitsuses, laintub samuti Riigikogu enamuserakondades. (J. Seljamaa (töer.): Korruptsioon on praegu kantslis!) Ma ei waleta, sadandeid näitusi wõiks tuua selle põhjenduseks. Rahwaerakond on väga pahane praegusel korral, et kohtu rippumatust olla rikutud. Ent kui meie rühm esines arupärimisega samasisulise asja kohta, näidates, et ei saa olla rippumatuid kohtuid, kui kohtunikkude rippumatus ripub kõrtsidest, siis oli herra Jaan Tõnisson esimene, kes demonstratiivselt käega löi ja saalist minema pühkis. Kui tänases arupärimises ette toodi tõsiasi sellest, kuidas meil töölisi maanteid kinni nabitakse ja armefult läbi peksetakse, siis tähendas herra Tõnisson: „Igawaks läheb.“ (Wahelhüüe paremalt poolt: Igawaks läheb!) Jah, mu herrad, teil läheb igakord igawaks, kui on jutt töölistepeksmisest ja piinamisest. Neile wõib anda jalahoopet nõnda, wõi teisiti — teie õigusetunne ei karju mitte. Õigusetunne läheb hellaks ainult siis, kui teid endid kuidagi riwatakse. Tööliste jaoks ei ole mingisugust rippumatut kohut olemas, waid see kohus tahetakse pasundada rippumatuks ainult teie endi suhtes. Täna esimene arupärimine, milles käsitati walimisseaduse rikkumist, ning selles seaduses ettenähtud demokraatliku esituse tegelikku tühistamist tööliste suhtes, lükati tagasi. Riigikogus leidis ainult 18 kätt, mis selle arupärimise toetamiseks tõusid. Teistele herradele ning nende ülidemokraatlikule õigusetundele ei ütle mitte midagi see tõsiasi, et omawalitsuse edustuskogudes äärmine pahem tiw Tallinnas ja mujal reast välja löödud ning need edustuskogud selle tagajärjel isegi wormaalselt enam olla ei saa seda, mis nad seadustähe järele olema peaksid. Ent siin ei karju meie herrade kodanlaste õigusetunne mitte. Kohtuminister ei liiguta lillengi, et kõige jämedamalt rikutud edustusõigusi vähemalt wormaalseltki jalule seada. Kui aga meie omal ajal esinesime arupärimisega, mis käsitas sisuliselt palju wäiksema ulatusega küsimust, nimelt põlumeeste jandi tagajärjel tekkinud omapärrast pärdikut seisukorda Pärnu maakonnakogus, siis tõstis Tööerakond käsi kui üks mees: mitte põhimõtte, kui sarnase, waid ainult ja üks oma meeste huwide kaitseks. Alles hiljuti kukutati läbi meie arupärimine Wenemaa näljahädaliste toetamisele tehtawate takistuste kohta. Herrad kodanlased leidsid selle olewat otse iseendast mõistetawa, et terwelt tööliste-

klassilt on riisunud kõige elementaarsem õigus — ohwerdada omi waewa weeringuid oma korjanduskorralduste kaudu. Selle walitsuse wõimu häwitawa wilistamise töörahwa minimaalsete õiguste rippumatuse peale tunnistawad kohtuwõimud waikides heaks. (Wahelhüüe paremalt poolt: Päewakorrale!) Mind kututakse päewakorrale, see on, kohtule lähemale. Et olgu. Siin wõiks, kui wärskeemat sündmust, meele tuletada Tartus peetud 50 protsessi. Seal trahwiti inimesi, kelle süü seisis ainult ja üks selles, et nad tarwitades omi walimisseaduses ettenähtud kodaniku õigusi, olid julenud korraldada walimiseelset kihutustööd ja laotada laiali walimislendlehti — neid inimesi trahwiti selle hirmsa süü eest 3—4 aastase wangistusega. Kas see dokumenteerib kohtu rippumatust wõi midagi muud. Ja kui meie selle protsessi käigul nähtawaks saanud asjaolude põhjal pärisime aru süüdistawate tõenduste järele nende kallal toimetatud peksmiste ja piinamiste kohta, siis ähwardas siseminister kohtuga, mitte piinamisega süüdistatawaid, waid meid. Ja herra Jaan Tõnisson oli jällegi see, kes väga pateetiliselt kaitses siseministrit ning talle mangus julgustust uuteks wägitegudeks eestitatud Briti waimus. Riigikogu on wäärt Wabariigi Walitsust ja ümberpöördukt. Ainult Eestis on wõimalik, et Riigikogu waikse nõusolekuga kiidab heaks sarnase nähtuse, kus üks väga tähtsal ja kõrgel kohal olew isik leiab wõimalikuks selsamal ajal olla agendiks wabariigi warandusi himustawaile kontsessioonäridele — kas Eesti riigi ja rahwa, wõi muus huwides, otsustagu igaüks ise. Leitakse, et see on iseendast mõistetaw. Ja kui see herra otsekui juhtumisi lõpuks ometi teeb mis tarwis ja loobub omast kõrgest ametist, siis ollakse väga imestanud selle „ootamatu“ tagasiastumise üle. Kas on see korruptsioon wõi midagi muud.

Juhataja K. Wirma: Ma paluksin teid päewakorra juure jääda, nimelt, kohtu rippumatuse juure. Ma pidasin teie kõnet sissejuhatuses, kuid nüüd kaob mul side ära.

O. Gustawson (is.): Ma püüan päewakorra piirides teile selle kadumaläinud sideme kätte juhatada. On pandud ette ülemineku-wormel, mis lei ole — ei usalduse, ega umbusalduse awaldus — ta ei taha olla oieti mitte midagi peale ebaõnnestanud suure käeliigutuse. Wõib olla, et wahetuhtumine sellega likwideerub.

Wõib olla, et tuleb uus moment, mis wahekorral endisest terawamaks ajab, tuues walitsuse kriisi. Meie teame aga, et töörahwale see walitsuse kriis midagi ei ütle. Muutub ainult silt walitsuse firmal, aga sisu jääb endiseks ja wõtted samasteks, nagu nad ikka olnud. Ja see sisu on töörahwal väga hästi teada. See on sihitud oma terawama otsaga proletariaadi wastu. Mitte see riikline aparaat kõigi oma kohtute ja muuga ei kaitse töölisi, töörahwas peab ise enesele kaitse organiseerima, oma jõudu ja aktiwiteeti wastu pannes kodanluse wäewõimu walitsusele.

Kohtuminister J. Reichman: Kõige pealt tahaksin mina protesteerida wiimase kõneleja seletuste wastu, nagu oleks meie kohus ainult kodanlastele rip-pumatu kohus. Ma pean tähendama, et meie kohus alati seaduste järele käib ja neid pühaks peab. Seletusi — nagu ei oleks meie kohus erapooletu — pean mina kategooriliselt tagasi tõrjuma. Herra Tõnisson seadis siin küsimuse üles, kuidas pidi kohus käesolewas asjas, s. o. hoolekande kohtu otsuse kinnitamise asjas, toimetama, kas harilises kohtukorras, wõi mitte. Pean tähendama, et harilikus kohtukorras, s. o. protsessi korras, kohus seda asja õiendada ei wõinud. Kuidas kohus seda asja kohtu walitsemise korras pidi toimetama, ei wõi mina ütelda, sest waestelaste kohtute ja hoolekande kohtute otsuste kinnitamise korda ei ole seaduses ette nähtud. Mõnesuguste teiste asjade õiendamise kord hoiukorras on seaduses küll ette nähtud, kuid waestelaste kohtute otsuste kinnitamise korra kohta puuduwad otsekohesed määrused. Siin wõib kohus wist oma äranägemise järele talitada ja niisuguseid asju otsustatakse harilikult mitte kohtusaalis, waid nõupidamise toas.

Juhataja K. Wirma: Sõnasoowijaid enam ei ole. Sisse on tulnud 3 ülemineku-wormeli. Riigikogu liikme Parik'u poolt antud ülemineku-wormel on lihtülemineku-wormel, seega tuleb ta kõige wiimasena hääletamisele. Teised on aga niisugused, missuguseid järjekorras tuleb hääletada. Riigikogu liikme herra Tõnisson'i poolt on sisse tulnud ettepanek, et Riigikogu liikme herra Ast'i ülemineku-wormel tuleks kõige enne hääletamisele. Keegi selle wastu ei waidle? Hääletamise motiwide kohta on sõna palunud rkl. herra Seljamaa.

J. Seljamaa (tõer.): Lugupeetud rahwasaadikud! Rahwaerakonna arupäri-

mise peale wastates, on Wabariigi Walitsus näidanud, et temal on olnud õigus Wene-Balti laewatehase rendilepingu asjus kohut informeerida. Ma ei kahtle mitte selle juures, et walitsusel see õigus peab olema. Veel enam, ma leian, et walitsus kohustatud on kohtutele informatsiooni andma, kui asjaolud tähtsad ja kui riiklised huwid seda nõuawad. Aga ei saa ütelda, et tee, mille kohtu informeerimise asjus walitsus on walinud, täitsa õnnelik oleks. Tsiwiil kohtupidamise wiis wõimaldab Wabariigi Walitsusele informatsiooni andmise kohtule teisel teel. See wiis, kuidas Wabariigi Walitsus on talitanud, ei ole aga mitte tsiwiil kohtupidamise korras ette nähtud ja minu teada ei ole teda ka kusagil pool tarwitatud. Kuid siit kõnetoolilt ei ole ka andmeid ette toodud, mis oletada lubaks, et Wabariigi Walitsus ei ole bona fide talitanud, ehk oma sammu läbi tahtnud kohtu autoriteeti kõigutada. Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes, leiab Tõerakonna rühm wõimaliku olewat ainult lihtülemineku-wormeli poolt hääletada.

Juhataja K. Wirma: Ulemineku-wormeli ettelugemist ei nõuta. Ma asun rkl. Ast'i poolt ettepanud ülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Suur enamus on wastu. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Ma panen hääletamisele rkl. herra Tõnisson'i ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Suur enamus on wastu, sellega on see ülemineku-wormel tagasi lükatud. Ma panen nüüd rkl. Parik'u poolt ettepanud ülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Mulle näib, et suur enamus on poolt. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Palume ära lugeda!) Et häälte aralugemist soowitakse, siis hääletan veel kord. (Hääletatakse.) See ettepanek on saanud poolt 39 ja wastu 23 häält. Seega on rhws. Parik'u ülemineku-wormel wastu wõetud.

10. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja küsimus. Riigikogu läheb... (Segased wahelhüüded)... Ma palun rahu! (Juhataja kõlistab hüüded kohtadelt: Lõpetada!) Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure: Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti Rahwaerakonna... (Korduwad üleüldised wahelhüüded: Lõpetada!) ...Ma palun rahu! Ma

kuulen, et soovitakse koosolekut lõpetada. (Wahelhüüded: Jah, lõpetada!) Kas teeb keegi ettepaneku koosoleku lõpetamise kohta? (A. Jürman (põl.): Ma teen ettepaneku koosolekut lõpetada.) On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Sõna ei soowita. Wastu ei olda. Loen ettepaneku wastu wõetuks. (Rahwasaadikud lah-

kuwad kohtadelt.) Kas tehakse ettepanekut järgmise koosoleku aja äramääramise kohta? (Hüüe: Juhatuse hooleks!) On ettepanek tehtud järgmise koosoleku äramääramist juhatuse hooleks jätta. Selle ettepaneku wastu ei waielda — loen ettepaneku wastu wõetuks.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2,20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **J. Bergman.**

Abisekretäär **W. Pezold.**